

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Sean Lang: Dejiny Veľkej Británie pre každého.
Komentovaný preklad spoločenskovedného textu

Bakalárska práca

Študijný program: anglický jazyk a kultúra a ruský jazyk a kultúra

Školiace pracovisko: Katedra anglistiky a amerikanistiky - Oddelenie translatológie

Školiteľ: prof. PhDr. Edita Gromová, Csc.

Nitra 2011

Veronika Pohanková

Čestné prehlásenie

Vyhlasujem, že som bakalársku prácu, vrátane všetkých príloh, vypracovala sama. Zároveň som pri zadaní bakalárskej práce bola oboznámená s príslušnými predpismi pre jej vypracovanie.

Nitra, 18. 4. 2011

Veronika Pohanková

Pod'akovanie

Chcela by som vyjadriť pod'akovanie školiteľke mojej bakalárskej práce prof. PhDr. Edite Gromovej, CSc., za poskytnutú pomoc, cenné informácie a rady pri vypracovaní mojej bakalárskej práce a za čas, ktorý mi venovala.

ABSTRAKT

POHANKOVÁ, Veronika. Sean Lang: Dejiny Veľkej Británie pre každého. Komentovaný preklad spoločenskovedného textu. [Baklárska práca] – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Oddelenie translatológie. Školiteľ: prof. PhDr. Edita Gromová, CSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc.) – Nitra: FF, 2011, 41 s.

Práca sa zaoberá problematikou prekladu spoločenskovedných textov v oblasti histórie. Práca pozostáva z prekladu textu *A Burning Issue: The Reformation* z knihy *British History for Dummies* a jeho interpretácie. Práca má štyri hlavné časti. Prvá časť Analýza východiskového textu sa zaoberá lingvisticko-translatologickými aspektmi originálu. V druhej časti Anticipácia prekladateľských problémov sú zhrnuté hlavné predpokladané problémy prekladu východiskového textu. Tretia časť práce je cieľový text. Poslednou časťou práce je Analýza cieľového textu, zameraná na posuny v preklade a postupy a prekladateľské riešenia uplatnené pri preklade východiskového textu.

Kľúčové slová: preklad, východiskový text, cieľový text, dejiny veľkej Británie, reformácia, Anglikánska cirkev

ABSTRACT

POHANKOVÁ, Veronika. Sean Lang: British History for Dummies. Commented translation of text dealing with humanities [Bachelor thesis] – Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Arts, Translation studies department. Supervisor: prof. PhDr. Edita Gromová, CSc. Qualification degree: Bachelor (Bc.) – Nitra: FA, 2011, 41 s.

The thesis is concerned with the problematics of translating texts about history. It consists of translation of the text *A Burning Issue: The Reformation from British History for Dummies* and its interpretation. The thesis has four main elements. The first part Source text analysis regards linguistic aspects of original text. The second part Translation problems anticipation there are main assumed translation problems summed up. Third part of thesis is the Target text. The last chapter is Target text analysis, which is aimed at shifts in translation and strategies used in translation of source text.

Keywords: translation, source text, target text, British history, Reformation, Church of England

Obsah

Úvod	7
1 Východiskový text	8
1.1 Analýza východiskového textu	8
1.1.1 Mimetextové faktory	8
1.1.1.1 Typ a funkcia východiskového textu	8
1.1.1.2 Publikovanie východiskového textu	8
1.1.1.3 Autor textu a autorský zámer	9
1.1.1.4 Predpokladaný príjemca	9
1.1.2 Textové faktory	9
1.1.2.1 Štruktúra textu	9
1.1.3 Jazykovo-štylistické prostriedky	10
1.1.3.1 Morfológické prostriedky	10
1.1.3.2 Syntaktické prostriedky	11
1.1.3.3 Lexikálne prostriedky	12
1.2 Anticipácia prekladateľských problémov	13
2 Cieľový text	15
2.1 Preklad východiskového textu	15
2.2 Analýza východiskového textu	31
2.2.1 Prekladateľský zámer	31
2.2.2 Posuny v preklade	31
2.2.2.1 Konštitutívne posuny	31
2.2.2.2 Individuálne posuny	32
2.2.3 Problematické časti v preklade	33
3 Záver	35
4 Summary	37
5 Literatúra	41
6 Príloha	42

Úvod

V bakalárskej práci sa zameriame na problematiku prekladu spoločenskovedných textov v oblasti histórie. Práca pozostáva z prekladu a jeho interpretácie. Predmetom nášho výskumu bol preklad textu *A Burning Issue: The Reformation*, ktorý je jednou z kapitol knihy *British History for Dummies* od autora Seana Langa. Ide o spoločenskovedný text zaoberajúci sa históriou Veľkej Británie. Autor sa v ňom snaží čitateľom priblížiť udalosti vedúce ku vzniku Anglikánskej cirkvi v Anglicku a Presbyteriánskej cirkvi v Škótsku.

Práca pozostáva zo štyroch hlavných častí: Analýza východiskového textu, Anticipácia prekladateľských problémov, Cieľový text, Analýza cieľového textu.

V prvej časti, Analýza východiskového textu, sa zameriame na aspekty východiskového textu, použité textotvorné postupy. Pozornosť zameriame aj na makroštruktúru textu, t.j. na jeho kompozíciu a spomenieme tiež autora a možného recipienta textu. Ďalej uvedieme charakteristiky autorského zámeru a publikovanie východiskového textu. Upriamime sa aj na vlastnosti originálu z hľadiska mikroštruktúry a uvedieme hlavné aspekty z hľadiska morfolologickej, syntaktickej a lexikálno-sémantickej roviny jazyka, pričom spomenieme aj konkrétne prípady.

V ďalšej časti Anticipácia prekladateľských problémov zhrnieme hlavné problémy, s ktorými sa môžeme stretnúť pri preklade východiskového textu. Navrhujeme tiež možné konkrétne prekladateľské riešenia jednotlivých problémov.

V Analýze cieľového textu uvedieme prekladateľský zámer a svoju pozornosť zameriame predovšetkým na konštitutívne a individuálne posuny v preklade. Teoretickú časť doplníme konkrétnymi príkladmi z cieľového textu.

Pri písaní tejto práce využívame poznatky a skúsenosti nadobudnuté počas štúdia prekladateľstva. Praktické zručnosti preukážeme v našom preklade a teoretické poznatky z jazykovedy a translatológie v analýze originálu a prekladu. Cieľom našej práce je preložiť východiskový text tak, aby si zachoval svoju funkciu a predložiť príjemcovi prekladu zrozumiteľný a jednoducho pochopiteľný text, ako aj odborne sa vyjadriť k prekladateľským problémom, ktoré v procese prekladu vznikli.

1 Východiskový text

1.1 Analýza východiskového textu

V tejto časti práce sa zameriame na podrobnú charakteristiku nášho východiskového textu. Spomenieme tak mimotextové ako aj textové činitele, a budeme sa venovať aj vlastnostiam originálu z hľadiska morfológie, syntaxe a lexikológie. K jednotlivým charakteristikám uvedieme aj konkrétne príklady z textu.

1.1.1 Mimotextové faktory

1.1.1.1 Typ a funkcia východiskového textu

Možnosť výberu východiskového textu je jav, s ktorým sa prekladatelia stretávajú skôr zriedka, preto sme túto príležitosť pre účely písania našej práce náležite využili. Zvolili sme si text, ktorý nás zaujal a ktorého téma je nám blízka, teda o ktorej sme sa sami chceli niečo bližšie dozvedieť.

Východiskový text je písomný, súvislý a monologický, čo je pre daný typ textu charakteristické. Z hľadiska jeho obsahu ho hodnotíme ako spoločensko-vedný, konkrétne historický. Čo sa týka funkcie ide o vecný náučný text.

Autor v texte využíva v prvom rade výkladový slohový postup, no nájdeme v ňom i prvky rozprávacieho a opisného postupu. Pre daný typ textu sú tieto slohové postupy charakteristické, obzvlášť výkladový, ktorý "býva v populárnom štýle hybridný. Vtedy sa doň miešajú prvky rozprávacieho alebo opisného postupu. Takýto výklad je bežný v popularizačných textoch alebo v didaktickej praxi." (Mistrík, 1985, s. 361.)

1.1.1.2 Publikovanie východiskového textu

Východiskový text bol publikovaný v knihe *British History for Dummies*, ktorá vyšla v rámci edície kníh For Dummies. V tejto sérii už 20 rokov vychádzajú knihy pod heslom, ktoré je tiež ochrannou známkou edície: Making Everything Easier™ (Všetko zjednodušujeme). Práve horeuvedená kniha je jedným z viac ako 1600 titulov, ktoré v tejto sérii vyšli.

Východiskový text *A Burning Issue: The Reformation* je dvanástou kapitolou

horeuvedenej knihy, ktorá sa snaží čitateľom pútavo a jednoducho priblížiť dejiny Veľkej Británie. Autorom je *Sean Lang*, absolvent Oxfordskej univerzity a dlhoročný prednášajúci dejín na Anglia Ruskin University. Je tiež autorom viacerých učebníc dejepisu a spoluredaktorom časopisu *Modern History Review*.

1.1.1.3 Autor textu a autorský zámer

Vo východiskovom texte sa autor usiluje čitateľovi predstaviť problematiku reformácie, jej vplyv na dejiny Británie ako aj vznik Anglikánskej a Presbyteriánskej cirkvi. Keďže ako sám autor konštatuje v úvode svojej knihy, objektívny pohľad na dejiny neexistuje, výber historických udalostí ktoré sú čitateľovi podávané, rovnako ako použité slová sú autorovým subjektívnym pohľadom na vec (Lang, 2006, s. 2.). Zároveň sa vo svojej práci snaží danú problematiku objasniť čo najprístupnejšie a najzaujímavejšie, čo je charakteristické pre populárno-náučné texty.

1.1.1.4 Predpokladaný príjemca

Predpokladaným adresátom východiskového textu je široká verejnosť, keďže autor problematiku dejín podáva jednoduchým a zaujímavým spôsobom, pričom v texte využíva aj prvky humoru. Recipientom sú ľudia, ktorí si chcú rozšíriť svoje poznatky z oblasti či už histórie Británie alebo cirkevných dejín. Autor v úvode knihy sám uvádza, že predpokladaní čitateľa zrejme isté poznatky z danej oblasti majú, no chceli by si ich prehĺbiť a sú to ľudia, čo si radi prečítajú zaujímavý príbeh a dozvedajú sa nové veci. (Lang, 2006, s. 3.)

1.1.2 Textové faktory

1.1.2.1 Štruktúra textu

A Burning Issue: The Reformation je veľmi rozsiahly autorský text, ktorý tvorí jednu z dvadsiatich ôsmich kapitol knihy *British History for Dummies*. Text pozostáva zo šiestich podkapitol, pričom každá z častí má vlastný názov. Názov kapitoly aj podkapitol sú graficky vyznačené väčším hrubo vytlačeným písmom. Všetky podkapitoly sú tiež organizované do ešte menších celkov s názvami graficky vyznačenými hrubo vytlačenou kurzívou. Tieto menšie celky sú týmto spôsobom sformované keďže každý z nich pojednáva o jednotlivých aspektoch opisovanej problematiky. Názvy kapitol, podkapitol, ale i jednotlivých menších častí stručne zhrňajú o čom bude daná časť textu hovoriť.

Čo sa týka horizontálneho členenia textu je tiež potrebné spomenúť odrážky, ktoré

vo východiskovom texte autor využíva s cieľom sprehľadniť text. V texte sa vyskytujú dva typy odrážok. Prvý druh odrážok je použitý hneď na začiatku textu a tieto uvádzajú hlavné témy, ktorým sa autor v texte venuje. Druhý typ odrážok je v samom texte použitý osemkrát. Tieto sú použité v prípadoch, kedy autor vymenúva isté charakteristiky jednotlivých cirkví, resp. ich predstaviteľov. Vo väčšine prípadov je prvá časť (spravidla prvá veta) jednotlivých bodov zvýraznená hrubo vytlačným písmom, čím je graficky vyznačená podstata daného bodu.

Keďže náš východiskový text je jednou kapitolou rozsiahlejšieho diela jeho úplné pochopenie je podmienené oboznámením sa s celým dielom. Zároveň je táto časť ale pomerne samostatná, hoci sa v nej nachádza mnoho odkazov na predchádzajúce či nasledujúce kapitoly. Celá kniha je koncipovaná tak, aby si čitateľ mohol podľa vlastného výberu prečítať celé dielo alebo len vybrané časti, ktoré ho zaujímajú.

1.1.3 Jazykovo-štylistické prostriedky

1.1.3.1 Morfológické prostriedky

Z hľadiska morfológie sme sa zamerali na frekvenciu výskytu jednotlivých slovných druhov, ich kategórie a funkciu v texte. V texte sa vyskytuje veľké množstvo podstatných mien, čo je charakteristické pre náučný štýl. Nachádzame v ňom abstraktné (*religion, politics, Mass, humility, poverty, influence, uprising,...*) aj konkrétne (*bread, wine, hat, beard, book, stake, chalice,...*) podstatné mená. Zaznamenali sme tiež pomerne častý výskyt vlastných podstatných mien, a to ako mená osôb (*Martin Luther, John Calvin, John Knox, Jesus Christ, St Peter, Leo X, Henry VIII, Mary of Guise, Elizabeth I, Edward VI, Jack the Ripper...*), geografické názvy (*England, Scotland, Britain, Canterbury, Rome, Compostella, Spain, Yorkshire, Germany, Switzerland...*), názvy organizácií (*Catholic Church, The Pilgrimage of Grace, Church of England, Kirk,...*), či rôzne iné názvy (*Judgement Day, Doctrine of Resistance, Sunday, Act of Six Articles...*)

Vo východiskovom texte sme tiež spozorovali relatívne častý výskyt prídavných mien a to tak vzťahných (*Catholic, Roman, political, medieval, eternal, Dominican,...*) ako aj akostných (*important, modern, angry, luxurious, ordinary,...*). Väčšina prídavných mien sa v texte nachádza v pozitíve, no niektoré sú vo forme superlatívu (*the most mighty, the biggest, the most serious,...*).

V texte sa nachádza pomerne veľa čísiel, zväčša graficky znázornených číslami (*Chapter 8, in 1570, by 1536, 1483-1546,...*), no vyskytujú sa v ňom aj číslovky napísané slovom (*sixteenth, one, two, first*). Viaceré vyjadrujú časové údaje a prevažná väčšina je vo forme arabských čísiel, no viackrát sa v analyzovanom texte vyskytujú aj rímske číslice (konkrétne vo vlastných menách pápežov a panovníkov: *Henry VIII, Elizabeth I, Pius V, Leo X, Edward VI, James VI,...*).

Pri analýze z hľadiska morfológie sme si všimli aj výskyt sloviac, predovšetkým ich čas, slovesný rod a spôsob, teda ich základné gramatické kategórie. Prevažná časť sloviac vo východiskovom texte je v minulom čase jednoduchom (*Peopole agonised over what would happen to them after they died,...; The Pope was also the head of a large central Italian state,...; At grass-root level were ordinary priests who said Mass and heard confessions...; They led armies into battle and fathered children...), no zaznamenali sme aj výskyt minulý čas priebehový (... and he was coming up with some very interesting new ideas about how to get to Heaven.; English scholars were getting interested in Luther's ideas,...) predminulý (*Catholicism had grown by the Middle Ages into a huge international organisation...; The Catholic Church always claimed it had been founded by Jesus Christ himself...)* Keďže ide o text zaoberajúci sa históriou, minulé časy môžeme považovať za bezpríznamové, no nachádzame v ňom aj slovesá v prítomnom čase, ktorých funkciou je oslovenie čitateľa (*If you're going to have any hope of understanding what happened...; You can bet he wasn't expecting to bump into Mary in the afterlife.*)*

1.1.3.2 Syntaktické prostriedky

Z hľadiska syntaxe sme sa zamerali na druhy viet z hľadiska modality a tiež na súvetnú syntax a druhy súvetí vyskytujúcich sa v texte. Takmer všetky vety v texte sú oznamovacie, no zaznamenali sme aj výnimky v podobe opytovacích (*So what sort of a Church was Henry's new Church of England going to be?, Did the bread and wine at Mass really become Jesus's body and blood or not?, Do you obey the Pope?*) a zvolacích viet (*That last point's called having it both ways, my friends!, Death!, Put a penny in the plate, a soul springs through that Pearly Gate!,...*). Rôznu modalitu viet môžeme pozorovať aj v názvoch jednotlivých podkapitol textu (*The Church of England: More Protestant or More Catholic?, God's on Our Side!, We're on the God's Side!,...*).

Čo sa týka kategórie spôsobu v texte prevažuje oznamovací spôsob, no

zaregistrovali sme aj podmieňovací spôsob (*people agonised over what would happen to them, you would never get to heaven*).

Vo východiskovom texte sa vyskytuje viacero vsuviek (*A lot of Calvin appears in the Articles – Article 17 is all about predestination – but a lot of Elizabeth's in there, too.; She sided with the Protestants – if you can't beat 'em, join 'em – and, when a Catholic rising occurred, she crushed it.*). Parentéza je "modálny alebo expresívny prvok, pomocou ktorého autor dopĺňa alebo komentuje svoju výpoveď. V parentéze vystupuje sám autor ako cudzí korektív svojho vlastného textu." (Mistrík, 1985, s. 187.)

V názvoch podkapitol sme zaznamenali aj výskyt nedokončenej výpovede, graficky znázornenej tromi bodkami (*Swinging toward Protestant ideas..., Swinging back toward Catholic ideas...*).

Častý výskyt súvetí a zložitých syntaktických konštrukcií je pre odborný štýl, ku ktorému patrí aj náš východiskový text, typický. V našom východiskovom texte sa nachádzajú aj jednoduché vety (*Important events were also happening in Switzerland., He closed down monasteries.*), no prevažná väčšina textu je tvorená práve súvetiami, a to priradovacími (*At grass-roots level were the ordinary priests who said Mass and heard confessions for ordinary folk in the local parish church.; Ideally, lead a blameless life, but only saints manage that.; Henry VIII took a deep interest in theology, and he couldn't stand Martin Luther.*), podradovacími (*Some German princes who were on Luther's side protested against the way the emperor was attacking Luther's supporters, and so they all became known as Protestants.; Martin Luther (1483–1546) was a Catholic monk who didn't believe that you could just buy your way into Heaven.*) aj zloženými (*Yet despite Henry's book and feelings about Luther, English scholars were getting interested in Luther's ideas, and his books were beginning to find their way into Oxford and Cambridge, where the next generation of priests were being taught.*).

1.1.3.3 Lexikálne prostriedky

Z lexikálneho hľadiska je pre populárno-náučný štýl charakteristický voľnejší výber slov v porovnaní s odborným náučným štýlom, no v oboch sa často vyskytujú termíny a nociónálne slová. Toto platí aj pre náš východiskový text. Keďže ide o text zaoberajúci sa dejinami, nachádzajú sa v ňom termíny súvisiace s históriou (*burn at a stake; hange, draw and quarter; enclosure; medieval; galleys;...*), no vzhľadom na to že sa zaoberá hlavne reformáciou a jej vplyvom na dejiny Anglicka a Škótska je v ňom pomerne častá aj

náboženská lexika (*God, Purgatory, Judgement Day, Holy Communion, excommunication, interdict, monastery, friar, Pope, Transubstantiation, Last Supper, surplice, cassock,...*). V texte sa vyskytujú aj hovorové či slangové slová (*jumped up, hefty, folk, toff, sap*) no sú skôr výnimkou než pravidlom.

V texte sa vyskytujú aj viaceré idiomatické jednotky (*how many angels can dance on the head of a pin, if you can't beat 'em join 'em, woe betide you, and what have you, play ball, go along with idea, fines gone through the roof, having it both ways, muddy the waters,...*).

1.2 Anticipácia prekladateľských problémov

Pri preklade musíme mať v prvom rade na zreteli jazykovú normu cieľového jazyka. Zároveň je potrebné brať ohľad na originálny text a pokiaľ je možné zachovať podobnosť medzi východiskovým a cieľovým textom.

Vzhľadom na častý výskyt termínov v origináli je potrebné v preklade tieto výrazy substituovať ich slovenskými ekvivalentmi. Za týmto účelom využijeme dostupné paralelné texty. Pod týmto pojmom rozumieme "autentický nepreložený text v jazyku cieľového textu, ktorý je tematicky podobný alebo rovnaký ako východiskový text." (Müglová, 2009, s. 231.)

V texte sa nachádzajú aj viaceré mená a názvy. Pri preklade geografických názvov sa budeme riadiť zaužívaným názvoslovím slovenského jazyka. Pokiaľ ide o vlastné mená osôb, pri ich preklade sa budeme pridŕžať paralelných textov. To isté platí aj pre názvy organizácii či ďalšie iné názvy nachádzajúce sa v našom východiskovom texte.

Z hľadiska morfológie v preklade musíme zachovať veľké začiatkové písmená vlastných mien, pokiaľ je to možné pričom sa budeme riadiť pravidlami spisovnej slovnčiny. Slovesá musíme vhodne preložiť z hľadiska gramatického času, no pri preklade nie vždy zachováme trpný rod, ktorý je v angličtine omnoho viac používaný v porovnaní so slovenčinou. Číslovky, ktoré sú vo východiskovom texte napísané slovom ponecháme v takejto podobe, tak ako rímske číslice v texte zachováme vzhľadom na normu slovenského jazyka.

Predpokladáme, že problémy pri preklade na úrovne syntaxe sa budú týkať predovšetkým slovosledu, ktorý sa líši vo východiskovom a cieľovom jazyku. Je potrebné preložiť vety a súvetia bez interferencie anglického slovosledu.

Jedným z problémov s ktorými sa pri preklade stretne sú idiómy, ktoré je ideálne preložiť idómom v cieľovom jazyku s rovnakým alebo veľmi podobným významom. Konkrétne pôjde o preklad slovných spojení *how many angels can dance on the head of a pin*, *muddy the waters*, *if you can't beat 'em join 'em*, *woe betide you* a niekoľko ďalších.

Už v samotnom názve východiskového textu sa stretne so zaujímavým prekladateľským problémom. Ide o výraz *Burning Issue*, ktorého lexikálny význam sa v tomto konkrétnom prípade prelína s faktom, že v texte autor píše aj o problematike upaľovania protestantov. Musíme v preklade zachovať konotácie, ktoré v sebe obsahuje slovo *burning* a zároveň fakt že v tomto konkrétnom slovnom spojení má dané slovo význam "naliehavý".

Jedným z problémov, s ktorými sa musíme v preklade vysporiadať, je aj citát Jána Tetzla o predávaní odpustkov. Pri preklade je potrebné zachovať v tomto výroku rým bez pozmenenia významu. Keďže sme nenašli tento citát v slovenských paralelných textoch, pomohli sme si jeho českou verziou (*Jak peníz v pokladnici zazvučí, dušička z ohně vyskočí.*) z paralelného textu napísaného v českom jazyku a prispôsobili sme ho slovenčine.

Vo východiskovom texte sa na viacerých miestach vyskytujú odkazy a alúzie na známe umelecké diela. Zvyčajne ide zároveň aj o slovnú hračku, ako aj v prípade jedného z podnázvov *Come on Mary, light my fire*, kde ide zjavne o narážku na známu pieseň rockovej kapely *The Doors* zo 70-tych rokov s názvom *Light my fire*. V refréne tejto piesne sa opakuje verš *Come on baby, light my fire*, ktorého podobnosť s názvom podkapitoly východiskového textu je zjavná. Napriek tomu že spomínaná pieseň je aj u nás známa pod svojím anglickým názvom, rozhodli sme sa názov preložiť. Túto alúziu autor zvolil pre doslovný význam názvu horeuvedenej pesničky, preto sa v preklade pokúsime aspoň zanechať istú obraznosť. Keďže v danej časti textu sa pojednáva o upaľovaní protestantov kráľovnou Máriou I., budeme sa snažiť aby sa konotácie spojené v origináli so slovným spojením "to light a fire" v našom preklade zachovali.

Ďalším prípadom odkazu na známe dielo je podnadspis *The Catholics strike back and strike out*, kde slovné spojenie "strike back" vyvoláva konotácie na názov kultového filmu Georga Lucasa *Star Wars: Episode V - The Empire strikes back*. Práve preto sme sa rozhodli v preklade preložiť uvedené slovné spojenie podľa oficiálneho prekladu názvu spomínaného filmu (*Hviezdne vojny: Epizóda V. - Impérium vracia úder*).

2 Cieľový text

2.1 Preklad východiskového textu

Kapitola 12

Pálčivý problém: Reformácia

V tejto kapitole

- Pochopíme úlohu Katolíckej cirkvi a jej vplyv na reformáciu v Británii
- Spoznáme reformátorov: Martin Luther, Ján Kalvín a Ján Knox
- Rozchod s Rímom: Henrich VIII
- Striedanie cirkví v Anglicku
- Protestantizmus v Škótsku

Šestnásťte storočie sa môže zdať moderným ľuďom priam posadnuté náboženstvom. Ľudia sa hádali o mnohých veciach: čo bude s nimi po smrti, či by mali čítať Bibliu alebo nie – a ak áno, v akom jazyku – čo sa deje pri prijímaní, čo by mali nosiť kňazi a či by sa mali ženiť, a o kope ďalších záležitostí. Ak vám táto náboženská úzkostlivosť pripomína otázku, koľko anjelov sa vmestí na špičku ihly, nezabúdajte že niektorí z týchto ľudí umierali za svoju vieru a boli pre ňu ochotní aj zabíjať. Náboženstvo bolo podstatné pre politiku nielen v období Tudorovcov, ale aj Stuartovcov, ktoré nasledovalo. Vlastne je možné pozorovať, akú dôležitú úlohu malo náboženstvo v spoločenskom živote až po Viktoriánske obdobie a dokonca aj neskôr. V tejto kapitole sa dozviete ako sa v Británii objavila nie jedna, ale najmenej dve protestantské cirkvi, ako niektorí ľudia lipli na katolíckej viere a aké strašné veci dokážu ľudia robiť, keď si myslia, že to od nich chce Boh.

Náboženstvo v stredoveku

Ak chcete pochopiť, čo sa dialo v Británii s náboženstvom počas reformácie, musíte najprv porozumieť náboženstvu v stredoveku. (Môže vám k tomu pomôcť Obrázok 12-1, ale zatiaľ sa sústreďte len na katolícku časť.)

Úloha Katolíckej cirkvi

Katolícka cirkev vždy tvrdila, že ju založil sám Ježiš Kristus a že jej prvou hlavou bol sv. Peter. Z nepatrných začiatkov vyrástla z nej do stredoveku medzinárodná organizácia so základňou v Ríme a na čele s pápežom. Pápeži sa videli ako nástupcovia rímskych cisárov, a – pokiaľ ide o moc a vplyv – nimi aj boli.

Na samom vrchole Cirkvi bol pápež. Bol to vysokopostavený cirkevný hodnostár zvolený ďalšími duchovnými – kardinálmi. (Teoreticky mal výber kardinálov riadiť Duch Svätý, no v skutočnosti to bola mocenská politika.) Pápež mal obrovskú autoritu: mohol vyhlasovať katolícku vierouku a dogmy, menovať (a prepúšťať) biskupov, arcibiskupov a kardinálov, a mohol exkomunikovať – úplne vylúčiť z Cirkvi – kohokoľvek, dokonca aj kráľov a cisárov. Mohol dokonca uvaliť interdikt – druh masovej exkomunikácie – na celú krajinu. (Anglicko sa raz ocitlo pod interdiktom – detaily v Kapitole 8.)

Pápež bol tiež hlavou veľkého štátu v strednom Taliansku a pápeži boli až po krk v obvyklých nekalých politických záležitostiach a bojoch ako ostatní panovníci. Viedli armády do bitiek, plodili deti a potom ich dosadzovali na vysoké posty. Pápež Lev X., zvolený v roku 1513, sa rozhodol spraviť si z Vatikánu fantastický luxusný palác. Ako však naň získaval prostriedky viedlo – trochu nečakane – k reformácii.

Biskupi, arcibiskupi a kardináli boli cirkevní hodnostári, ktorých menoval pápež, aby pomáhali Cirkvi fungovať. Keďže boli zvyčajne vysoko vzdelaní, králi a cisári ich menovali do vysokých úradov, a preto chceli mať stredovekí vládcovia slovo pri výbere biskupov. Ohľadne menovania biskupov sa zvädzali zúrivé boje – bola to napr. jedna z príčin sporu medzi Henrichom II. a Tomášom Beckettom (viac nájdete v Kapitole 8). Niektorí duchovní dokonca tvrdili, že pápež má právo rozhodovať, kto môže a kto nemôže byť kráľom. Z tohoto dôvodu podporil pápež Viliama Dobyvateľa proti kráľovi Haroldovi v roku 1066 (viac v Kapitole 7), a v roku 1570 mal pápež Pius V. pocit, že má právo exkomunikovať kráľovnú Alžbetu I. a vyzvať katolíkov, aby ju zvrhli (viac sa dočítate v časti Katolíci vracajú úder a končia, tiež by vás mohla zaujímať Kapitola 11)

Na samom spodku hierarchie boli obyčajní kňazi, ktorí slúžili omše a spovedali prostý ľud vo farnostiach. Aj oni však mali veľkú moc a vplyv. Často bývali kňazi jediní ľudia vo farnosti, ktorí vedeli čítať a písať a mohli udeliť ťažké pokánie (trest za hriech alebo skutok na jeho odčinenie) ktorémukoľvek vinníkovi. Ľudia z farnosti museli odvádzať cirkvi desiatky zo všetkého čo zarobili alebo vyprodukovali, a cirkev musela

postaviť obrovské sklady na uloženie týchto desiatkov. Kňazi mali viesť život pokory, chudoby a hlavne čistoty. Niektorí tak žili, mnohí však nie.

Na dôvažok, cirkev riadila všetky školy a univerzity, nemocnice a hospice, mala svoje súdne dvory, vlastné zákonníky a mohla prinútiť občianske úrady uvaliť tresty (vrátane trestu smrti) na každého, kto sa im postavil na odpor. V každom prípade ste sa stredovekej Cirkvi nestavali do cesty, ak ste sa tomu mohli vyhnúť.

Ako sa zachrániť na katolícky spôsob

Ľudia v stredoveku znášali túto mocnú Cirkev, pretože sa zdala byť jedinou záchranou od večného zatratenia. Podľa Katolíckej cirkvi človek po smrti prejde výberovým procesom v očistci, po ktorom anjel podľa záznamov rozhodne, či patrí do neba alebo do pekla. Očistec nebol žiadnou nebeskou čakárňou, ľudia sa v ňom očisťovali od svojich hriechov ohňom. Čím viac hriechov človek mal, tým dlhšie bol v očistci a beda tomu, komu ešte ostali nezmyté škvrny pri príchode Súdného dňa. (Ak tento proces znie príliš zložito, pozrite si obr. 12-1)

Ako si môžete znížiť čas strávený v očistci na minimum? V ideálnom prípade treba viesť bezúhonný život, no to sa darilo len svätcom. Alebo si môžete skrátiť čas za dobré správanie (čo sa odborne nazýva milosť) a na to mala Katolícka cirkev hneď niekoľko návrhov:

- ✓ **Chod'te na nedeľnú omšu:** Omša bola (a stále je) najdôležitejším obradom v Katolíckej cirkvi. Hlavnou časťou omše je eucharistia, známa tiež ako sväté prijímanie. V nej kňaz obetuje chlieb a víno, ktoré sa potom teoreticky stanú skutočným Kristovým telom a krvou. Chlieb dá potom ľuďom aby ho jedli (v časti *Chlieb, víno a problémy* sa dozviete, prečo nedával aj víno). Ak ste neprijímali chlieb, cirkev tvrdila že sa nedostanete do neba.
- ✓ **Pomodlite sa ku svätému:** Toto bolo celkom jednoduché – sochy svätých boli pre tento účel dostupné v každom kostole – no niektorí svätí mali väčší vplyv než ostatní. Najlepšie bolo pomodliť sa pri relikvii svätca, napríklad palci sv. Ondreja alebo pierku z krídla archanjela Gabriela.
- ✓ **Robte dobré skutky:** Čím lepší skutok, o to viac milosti ste nazbierali.
- ✓ **Chod'te na púť:** Od miesta, na ktoré ste sa vybrali, záviselo množstvo získanej milosti. Cesta k významnej svätyni, ako napríklad hrobu sv. Tomáša v Canterbury alebo sv. Jakuba v Compostelle v Španielsku, vám zaručila hojnú milosť.

- ✓ **Chod'te na križiacku výpravu:** Takto možno skončíte v očistci len na víkend. Ak ste mali to šťastie, že ste na križiackej výprave zomreli, očistec celkom vynecháte a postupujete rovno do neba.
- ✓ **Získajte odpustky:** Odpustky vydával sám pápež a prakticky sú to priepustky z očistca.

V 16. storočí boli križiacke výpravy už minulosťou, takže ak ste chceli obísť očistec, ostávali vám len odpustky. Zvyčajne bol na ich získanie potrebný nejaký skutok, ale dominikánsky brat Ján Tetzl začal v Nemecku odpustky predávať. Za peniaze. A to nie len pre vás, madam, nie, tieto nové vylepšené pápežské odpustky fungujú aj pre duše, ktoré už sú v očistci! Ako hovoril Tetzl: „Keď peniaz v pokladnici zazvučí, z pekelného ohňa duša vyskočí.“

Nastupujú reformátori

Už dávnejšie sa našli kňazi, ktorí nesúhlasili s bohatstvom a skorumpovanosťou Cirkvi, ako napríklad Ján Viklef, hnutie lollardov (viac v kapitole 10) a český reformátor Ján Hus, no ich príklad nebol lákavý, Jána Husa upálili na hranici.

Martin Luther v Nemecku

Martin Luther (1483-1546) bol katolícky mních, ktorý neveril, že vstup do neba sa dá kúpiť. Keby šlo len o nejakého zanovitého kňaza čo predáva odpustky, Lutherovi by to až tak neprekážalo. Problém bol v tom, že Tetzl nepracoval sám. Mal podporu pápeža (peniaze smerovali do fondu Leva X. na obnovu Chrámu sv. Petra v najnovšom renesančnom slohu). Ak mal Luther pravdu v tom, že vstup do neba sa nedá kúpiť, znamenalo by to, že sa pápež mýli. A tak Luther sedel dlho do noci vo veži svojho augustiniánskeho kláštora a snažil sa dať túto skladačku dokopy. Ak sa pápež mýlil ohľadne spásy, kto mal potom pravdu? Výsledky Lutherovho trápenia prevrátia Európu hore nohami.

- ✓ **Aby ste sa dostali do neba nemusíte robiť vôbec nič:** Musíte len veriť v Ježiša.
- ✓ **Nemusíte chodiť na púte ani sa modliť ku svätým (vrátane Panny Márie):** Jediné, čo potrebujete, je Biblia (Nechať obyčajných ľudí čítať Bibliu bol podľa Luthera dobrý nápad)

- ✓ **Kňazi (vrátane pápeža) nemajú zvláštnu moc:** nemôžu zmeniť vodu na víno, ani chlieb a víno na telo a krv Krista. A keď už sme pri tom, v Biblii nie je nič ani o tom, že by sa kňazi nemohli ženit, ak chcú.

Luther sa pre svoje myšlienky dostal do vážnych problémov a bez zásahu miestneho kniežata by bol odsúdený na smrť pápežom a cisárom svätej ríše rímskej (ktorý nebol ani svätý, ani Riman, ale bol to nemecký cisár). Niektoré nemecké kniežatá, ktoré boli na Lutherovej strane, protestovali proti útokom cisára na Lutherových stúpcov, a tak začali byť známi ako protestanti.

Ján Kalvín v Ženeve

Aj v Švajčiarsku sa diali dôležité udalosti. Francúzsky právnik Ján Kalvín (1509-64) sa stal správcom miestnej cirkvi v Ženeve a prišiel so zopár veľmi zaujímavými novými predstavami ako sa dostať do neba. „Je to jednoduché” vravel. „Niektorí ľudia sú predurčení ísť do neba ešte pred svojím narodením a ďalší sú predurčení ísť do pekla. Tí šťastlivci sú Vyvolení a tí nešťastní Smoliari. Ak ste na seba veľmi prísni, veľa sa modlíte, čítate každý deň Bibliu a celkovo si vôbec neužívate, je to dobré znamenie, že ste jedným z Vyvolených, no ak pijete, či hráte hazardné hry, ste Zatratení.” (Pozrite si obr. 12-1, aby ste získali predstavu ako fungovali Kalvínove myšlienky.)

Ako mala byť riadená cirkev podľa Kalvína

- ✓ **Každá kongregácia si volí svojich duchovných.** Kňazi nemajú zvláštnu moc.
- ✓ **Žiadni biskupi v smiešnych klobúkoch. Duchovní volia radu starších, ktorá spravuje cirkev.** (Hoci starší tiež môžu nosiť smiešne klobúky.)
- ✓ **Duchovní nosia na kázanie jednoduchý čierny ornát,** žiadne, opakujem žiadne prepychové ornáty
- ✓ **Obrazy, svietniky, zábradlia pred oltármi, sochy a vitráže sú zlo a mali by byť zničené.** Obieľme tie steny.
- ✓ **Žiadne zvláštne oltáre.** Len jednoduchý obetný stôl na chlieb a víno

Je tu ešte veľmi dôležitý dodatok: Kalvínovi nasledovníci vypracovali myšlienku, ktorú nazvali *Doktrína odporu (Doctrine of Resistance)*, ktorá hovorila, že ak vo vašej krajine vládol „bezbožný” panovník (bezbožný = nesúhlasí s Kalvínom) máte právo, nie, povinnosť, vzdorovať mu. Alebo jej. A ak by to bolo potrebné, zabiť ho. Alebo ju. Tento nápad nenašiel kladnú odozvu u vládcov, tak katolíckych ako aj protestantských.

Ján Knox

Ján Knox (1514-72) bol pozoruhodný človek. Tak ako Luther aj on začínal ako katolícky kňaz, no zmenil mienku po stretnutí vodcu škótskej reformácie Geoga Wisharta, a bol veľmi ostrasení keď ho dal škótsky kardinál Beaton (arcibiskup zo St. Andrews) upáliť na hranici. Knox považoval za spravodlivé, keď neskôr nahnevaná skupina protestantských škótskych šľachticov zavraždila kardinála Beatona (prečítajte si časť Škótsko si vyberá svoj smer): "O tomto píšeme radostne!" napísal Knox.

Keď katolícki Francúzi napadli St. Andrews, Knox skončil ako väzeň na galejách kým ho neoslobodil Eduard VI (syn Henricha VIII). Avšak keď na trón nastúpila Henrichova dcéra, katolíčka Mária, Knox si to musel veľmi rýchlo namieriť do Ženevy. Tam Knoxa zaujalo učenie Jána Kalvína (pozri predchádzajúca časť) a začal ho šíriť medzi anglickými vystaňovalcami v Nemecku. Napísal aj známy leták proti ženám-panovníčkam *Prvé zatrúbenie polnice proti strašnému regimentu (t.j. vláde) žien (The First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Regiment of Women)*. Zle si to ale načasoval, leták sa objavil práve keď sa Alžbeta stala anglickou kráľovnou. Knox jej poslal list plný pokory, v ktorom vravel: „Tým som samozrejme nemyslel vás, Veličenstvo...” Alžbetu ale nepresvedčil.

Doma v Škótsku sa Ján Knox stretol aj s Máriou, kráľovnou Škótska. Veľmi si nepotrpel na formality a poučoval ju ako kohokoľvek iného. Nazval ju otrokom Satana a prirovnal ju k hrišnej kráľovnej Jezabel z Biblie. Tým chcel naznačiť, že by sa jej mali Škóti vzoprieť než celú krajinu stiahne do pekla. Keď Máriinho manžela Darnleyho zabili na Kirk o'Fields a Mária sa vydala za hlavného podozrivého (detaily tejto udalosti nájdete v kapitole 11), Knox vyhlásil, že ho to neprekvapuje a že podľa neho by mala byť popravená. Máriinej smrti sa ale nedožil. Zomrel v roku 1572. Môžete si byť istí, že nečakal, že v posmrtnom živote natrafí na Máriu.

Späť v Anglicku s Henrichom VIII.

Henrich VIII. sa veľmi zaujímal o teológiu a Martina Luthera nemohol vystáť. Dokonca napísal knihu, v ktorej upozorňoval kde presne sa podľa neho vo svojej vierouke Luther mýlil. Pápeža to potešilo a dal preto Henrichovi špeciálny titul, *Fidei Defensor* – Obranca Viery. Písmená FD môžete dodnes vidieť na britských minciach. No napriek Henrichovej knihe a jeho názoru na Luthera sa anglickí vzdelanci začali zaujímať o

Lutherove myšlienky. Jeho diela si taktiež našli cestu do Oxfordu a Cambridgeu, kde sa vzdelávala ďalšia generácia kňazov.

Henrichov problém s pápežom sa netýkal teológie, bol o takzvanom *Kráľovom veľkom probléme* (*King's great matter*). Henrich chcel od pápeža rovod s kráľovnou, Katarínou Aragónskou, aby sa mohol oženiť s Annou Boleynovou (v kapitole 11 sa dozviete viac o tom, prečo sa chcel Henrich zbaviť Kataríny a prečo sa ani jeho ďalšie manželstvá nevydarili). Keď pápež odmietol spolupracovať, Henrich sa rozhodol odlúčiť sa od Rímskej cirkvi a vytvoriť Anglikánsku, na čele ktorej stál on sám.

Rozchod s Rímom

Spočiatku chcel Henrich len cirkev, ktorá by mu umožnila rozvod. Aby ju vytvoril, musel odstrániť pápeža zo scény. Začal s tým v roku 1532 niekoľkými zákonmi, ktoré zakazovali ľuďom obrátiť sa na Rím a zabraňovali pápežovým príkazom dostať sa do Anglicka. Podľa zákonov tiež museli všetci Henrichovi poddaní zložiť prísahu, ktorou prijali Henricha ako hlavu cirkvi. Niektorí ľudia s tým nesúhlasili. Napríklad sir Tomáš Morus a biskup Ján Fisher z Rochestru odmietli zložiť prísahu a Henrich ich dal za to popraviť. Mnísi v lonýnskom kláštore Charterhouse ju tiež odmietli zložiť a Henrich ich dal obesiť a rozštvrtiť. Nie je preto prekvapením, že väčšina ľudí s Henrichom súhlasila.

Henrich následne zaútočil na jedno z najpopulárnejších pútnických miest v Anglicku – svätyňu sv. Tomáša z Canterbury. Išlo o sv. Tomáša Becketa, arcibiskupa, ktorý podporil pápeža proti Henrichovi II. a stal sa mučeníkom, keď ho muži kráľa Henricha zabili v Canterburskej katedrále (v kapitole 8 nájdete detaily tejto udalosti). Trochu nepohodlná paralela pre Henricha VIII., nezdá sa vám? Preto dal Henrich svätyňu zničiť a prikázal urobiť to isté všetkým s akýmikol'vek obrazmi či sochami sv. Tomáša, ktoré mali.

Zatvorenie kláštorov

V roku 1536 doľahol na Henricha VIII. nedostatok financií a Tomáš Cromwell, protestant a Henrichov prvý minister prišiel s nápadom ako nejaké získať: zatvoriť všetky kláštory. Mnísi mali byť chudobní, ale ich kláštory mali veľké majetky, niektoré vo forme pozemkov, iné v pokladoch – zlatých či strieborných kalichoch. Henrichovi sa rozžiarili oči. Ale kláštory nemohli zavrieť iba tak, preto poslal Cromwell svojich mužov, aby prešetrili kláštory a vyhrabali na ne špinu – ktorú náležite zohnali.

Podľa Cromwellových mužov sa v kláštoroch nedalo ani pohnúť pre vrecia plné

zlata a mníchov przníacich devy. Tento bulvárny materiál bol presne to, čo Cromwell potreboval, aby vydal príkazy na zatváranie kláštorov a vyhodenie mníchov do sveta aby šli a poctivo si zarábali na živobytie. Jeho muži dokonca postfňali olovenú krytinu zo striech, a preto môžete dodnes vidieť pusté, no krásne zrúcaniny opátstiev vo Fountains, Rivelaux a Tintern na zelenom anglickom a welskom vidieku. Zatvorenie kláštorov vyprovokovalo najzávažnejší problém, s ktorým sa musel Henrich vysporiadať: *Púť Milosti (Pilgrimage of Grace)*

Púť milosti

Nenechajte sa týmto názvom zmiast', Púť milosti bolo ozbrojené povstanie, najväčšie a najväznejšie akému kedy tudorovské Anglicko čelilo. Vzniklo v Lincolnshire a rozšírilo sa do Yorkshireu, kde sa miestny statkár Robert Aske stal jeho vodcom. Rebelom sa nepáčilo viacero vecí: nové dane, ktoré Henrich zaviedol a ani to, keď si miestni páni ohradzovali spoločnú pôdu (v kapitole 14 sa dozviete o čom vlastne bol problém s ohradzovaním). Ale predovšetkým rebeli nesúhlasili s tým, čo robil Tomáš Cromwell cirkvi. Chceli, aby Cromwell odstúpil a vrátil kláštory, a mysleli si že ich Henrich vypočuje. Áno, bolo to od nich trochu naivné.

Pútnici mali veľkú vlajku s vyobrazením piatich Kristových rán (tých z ukrižovania) a keď šli, odriekali modlitby a spievali chválospevy. Henrich vyslal proti rebelom armádu pod velením vojvodu z Norfolk, no keď ten prišiel na miesto, zistil, že nemá dostatok mužov. Tak sa rozhodol zdržovať. Nahovoril pútnikom, že ak sa vrátia domov, kráľ im odpustí a dá im čo chcú. Tí úbohí hlupáci mu naleteli. Norfolk zozbieral ešte pár mužov a za svitania zaútočil. Aske a ďalších 250 pútnikov bolo obesných na mestských hradbách a dedinských rímkoch, aby všetci videli, čo sa stane ak si dovoľíte proti kráľovi čo i len zdvihnúť prst.

Anglikánska cirkev: Viac protestantizmu alebo katolicizmu?

Tak aká bude Henrichova nová Anglikánska cirkev? Bola to dôležitá otázka a zdalo sa že ani samotný Henrich si tým nie je istý.

Smerovanie k protestantským myšlienkam...

Henrich sa zbavil pápeža, zakázal púte, nariadil zničenie obrazov a sôch, zatvoril kláštory, ale predovšetkým súhlasil s publikovaním anglického prekladu Biblie. Ak túto

kapitolu čítate od začiatku, môže sa vám tento nápad zdať povedomý. Zdalo sa, že Henrich robí presne to, čo by mali podľa Luthera robiť všetci.

Mala byť teda Henrichova cirkev protestantská? Henrichov prvý minister, Tomáš Cromwell, bol protestant, ako aj Anna Boleynová a Anna Klévská (Henrichova manželka v roku 1536). Keď Henrich vydal *Desať článkov (Ten Articles)*, v ktorých vysvetľoval čomu jeho cirkev verila, zdalo sa, že aj on je protestant. A potom si to zrazu rozmyslel.

Návrat ku katolíckym myšlienkam...

Keď sa rozpadlo manželstvo Henricha VIII. s Annou Klévskou (v kapitole 11 sa dozviete prečo), odvrátil sa od Thomasa Cromwella a jeho nemeckých protestantských priateľov. Keď biskupi prišli s knihou (nazvanou nevelmi nápadito: *Kniha biskupov (The Bishops' Book)*) plnou nápadov ako spraviť anglikánsku cirkev protestantskou, Henrichovi sa to ani trochu nepáčilo. Mal dokonca pochybnosti o tom, či by mali ľudia čítať Bibliu. Prestal s ich rozdávaním a vravel ľuďom, aby čítanie Biblie nechali kňazom. Napokon v roku 1539 Henrich dosiahol, že parlament schválil *Zákon šiestich článkov (Act of Six Articles)*, kde je vyjadrené, čomu presne verí Anglikánska cirkev:

- ✓ **Transsubstanciácia:** Chlieb a víno sa zmenia pri slovách kňaza na telo a krv Krista.
- ✓ **Ľudia by mali prijímať len chlieb, víno nie:** Toto bola vlastne katolícka myšlienka.
- ✓ **Kňazi by sa nemali ženiť, lebo to tak chce Boh:** Ďalšia katolícka idea.
- ✓ **Súkromné omše (keď za ne ľudia zaplatia, často na úmysel duší v očistci) sú správne:** To si protestanti rozhodne nemysleli.
- ✓ **Vdovy by sa nemali znova vydať:** Henrich podporoval sľuby celibátu (na katolícky spôsob).
- ✓ **Každý potrebuje ísť na spoveď:** A trest pre tých ktorí nesúhlasia? Smrť!

To, čo Henrich robil, sa dá nazvať všelijako, ale isto nie protestantské. Mnohí anglickí protestanti opustili krajinu, kým mohli, a odišli do Ženevy. Keď sa tam dostali, ostávalo im len čakať – kým Henrich VIII. zomrie.

Boh je na našej strane! - Protestanti a Eduard VI.

Protestantom v Anglicku odľahlo keď v roku 1547 na trón nastúpil Eduard VI. Hoci mal len deväť rokov, o protestantizme vedel všetko. Arcibiskup z Canterbury Tomáš Cranmer, sa tiež stal protestantom. Pre začiatok sa oženil a zakázal obrazy a sochy svätých vrátane Panny Márie. No počas Eduardovej vlády bolo potrebné vyriešiť dôležitejší problém: Naozaj sa počas omše z chleba a vína stáva Ježišovo telo a krv, alebo nie?

Chlieb, víno a problémy

Otázka, čo sa deje s chlebom a vínom bola kľúčová. Katolícka cirkev tvrdila, že v momente, keď kňaz vysloví slová „Toto je moje telo, toto je moja krv“, sa chlieb a víno stanú skutočným telom a krvou Krista, čo sa nazýva transsubstanciácia. Luther s touto ideou viac-menej súhlasil, hoci podľa neho vznikol akýsi mix chleba s telom a vína s krvou, čo dostalo pomenovanie konsubstanciácia. Kalvín však odvrhol celú túto koncepciu, pretože sa zdalo, akoby kňazi mali zvláštnu magickú moc. Preto podľa protestantov chlieb a víno ostávajú chlebom a vínom a prijímajú sa na pamiatku Poslednej večere, nič viac.

Bola v tom ešte jedna vec. Keďže katolíci verili, že víno sa stalo Ježišovou krvou, bolo absolútne nevyhnutné aby sa nerozlialo, a tak ho pre istotu pili len kňazi – ostatným musel stačiť chlieb. Časom začala Katolícka cirkev tvrdiť, že víno smú prijímať len kňazi a vznikol ďalší dôvod pre nezhody medzi protestantmi a katolíkmi.

Keď sa teda Cranmer rozhodol napísať v roku 1549 *Všeobecnú modlitebnú knižku* (*Book of Common Prayer* alebo *Prayer Book*) s liturgiou a slovami, ktoré nahradia katolícku omšu v anglikánskych kostoloch), musel byť veľmi opatrný v časti o chlebe a víne. Detaily teda schválne zahmlieval.

V texte sa vlastne nehovorí, že chlieb je telo a krv víno, no na druhej strane netvrdí že nimi nie sú. Katolíkom sa ale táto nejednoznačnosť nepáčila. Hneď ako sa Všeobecná modlitebná knižka objavila, v Devone vypukli obrovské katolícke povstania, ktoré musela potlačiť obrovská armáda. (V kapitole 11 sa dozvieme o následkoch tohto povstania.) Medzitým začal Cranmer meniť svoj názor na protestantský. Preto v roku 1552 napísal ďalšiu knihu.

Správa tejto knihy bola zrejmá: Chlieb ostáva chlebom a víno vínom, nič viac. Do roka ale Eduard VI. zomrel a na trón nastúpila jeho sestra Mária, katolíčka. Už viac žiadne modlitebné knižky a články. Omša aj pápež sa vrátili na scénu.

My sme na Božej strane! - Katolíci a kráľovná Mária

Kráľovná Mária má jednu z najhorších povestí v histórii. Síce nie takú zlú ako Jack Rozparovač, ale nie oveľa lepšiu. Historici dlho tvrdili, že Mária nútila Angličanov, aby sa stali katolíckmi a dala pri tom upáliť stovky protestantov, a tak sa stala známou ako Krvavá Mária (*Bloody Mary*). Dokonca po nej pomenovali koktejl.

V súčasnosti sa historici nazdávajú, že Angličania boli spokojní ako katolíci ešte aj zo začiatku Alžbetinej vlády. To, s čím spokojní neboli, boli zmeny Henricha VIII. a Všeobecná modlitebná knižka z roku 1552, hoci tá vydržala len rok. Preto keď sa moci chopila Mária a vrátila krajinu ku Katolíckej Cirkvi, mnohým ľuďom odľahlo.

Dobrý začiatok a neskôr zopár zlých rozhodnutí

Márii pomáhali viacerí schopní biskupi, hlavne nový arcibiskup z Canterbury, kardinál Pole. Na rozdiel od kardinála Wolseyho (viď kapitola 11), mäsiarovho syna, čo to dotiahol ďaleko, bol Pole ozajstný nóbl pán s modrou krvou. Ľudia v krajine vytiahli svoje staré modlitebné knižky a vytiahli z podkrovia sochy svätých. Potom spravila Mária niekoľko ozaj hlúpych rozhodnutí:

- ✓ **Vydala sa za španielskeho kráľa Filipa II.:** Toto rozhodnutie nebolo populárne, presne podľa očakávaní.
- ✓ **Upaľovala protestantov:** Toto nebolo také neoblúbené ako by ste čakali – nezabúdajte že v týchto časoch vás mohli na verejnosti aj rozsekať na kúsky. No ľudia nemali radi, keď bol obeťou chudobný človek alebo keď upálili viacerých protestantov naraz.
- ✓ **Začala vojnu s Francúzskom:** Angličania boli obyčajne veľmi radi keď mohli bojovať s Francúzmi, no tentoraz do toho boli zatahnutí, aby pomohli Filipovi a Mária vďaka tomu prišla o Calais. To jej nikdy neodpustili.

No tak Mária, rozpáľ ma

Máriina vláda je známa hlavne zatýkaním a upaľovaním protestantov. Katolíci a protestanti si nemysleli, že sa tá druhá strana jednoducho mylí, ale že je čisté zlo a musia ju zastaviť. Ako kresťania ste ich ale museli zchrániť ak to bolo možné. Preto sa museli protestanti najskôr priznať ("Ahoj. Volám sa Robo a som an – an... anglikán."), potom

oľutovať a na záver museli byť upálení, pretože len v ohni mohla byť ich duša očistená, podobne ako v očistci (viac nájdete v časti *Ako sa zachrániť na katolícky spôsob*). Najznámejšie upálenia sa odohrali v Oxforde, keď sa tam dostali na hranicu Tomáš Cranmer (ten čo sa tak narobil na *Všeobecnej modlitebnej knižke*) spolu s anglikánskymi biskupmi Hughom Latimerom a Nicholasom Ridleym.

Názory historikov na toto upaľovanie sú rôzne. Niektorí poukazujú na fakt, že Máriino prenasledovanie bolo miernejšie než vo zvyšku Európy, čo je zrejme pravda, ale v tom čase by to pre Angličanov veľa neznamenalo. Podľa ďalších Mária popudila mnohých proti Katolíckej cirkvi. Historici sa ale zhodujú, že Mária a kardinál Pole, jej arcibiskup z Canterbury, úspešne znovu zavádzali a rozbiehali v krajine Katolícku cirkev. Ak by žili trochu dlhšie, Anglicko mohlo ostať katolíckou krajinou. Ale nestalo sa tak a obaja zomreli v rovnaký deň v roku 1558 a na trón nastúpila Alžbeta. Katolíci prišli o svoju príležitosť.

Alžbeta to urovnáva... alebo nie?

Keď sa Alžbeta chopila moci, náboženstvo bolo jednou z jej hlavných priorít. Všetci Máriini biskupi rezignovali a tak mohla vymenovať nových, ktorí robili čo chce ona. A ona chcela protestantizmus – so štipkou katolicizmu.

- ✓ **Alžbeta sa stala Najvyšším správcom cirkvi**, nie jej hlavou ako Henrich VIII. Správca znamenalo, že hlavou cirkvi je Boh.
- ✓ **Jej Anglikánska cirkev mala riadnych biskupov**, so smiešnymi klobúkmi a všetkým čo k tomu patrí.
- ✓ **Kňazi v jej cirkvi nosili ornáty**. Rúcho pozostávalo z bielej bavlnenej superpelície na čiernej sutane, ale nosiť sa muselo. Alžbeta chcela, aby jej kňazi ako kňazi aj vyzerali.
- ✓ **Ponechala niektoré sviatky a slávnosti svätých**. Alžbeta vedela ako potešiť ľud.
- ✓ **Viera Anglikánskej cirkvi bola zhrnutá do tridsať deväť článkov**. A bolo v tom veľa z Kalvína – článok 17 je o predestinácii – ale veľa tam toho pridala aj Alžbeta. Článok 21 zakazoval zasadanie cirkvi bez povolenia panovníka a článok 35 zdôrazňoval autoritu kráľovnej a jej úradníkov.
- ✓ **Musela vzniknúť nová modlitebná knižka**. Chúlostivý problém s chlebom a vínom (detaily sa dozviete v predchádzajúcich častiach: *Boh je na našej strane! - Protestanti a Eduard VI. a Chlieb, víno a problémy*) vyriešili tak šikovne, že podľa znenia textu chlieb a víno zároveň sú aj nie sú telom a krvou Krista.

Tomu sa ozaj hovorí hrať to na obe strany, priatelia! Ale ak si Alžbeta myslela, že týmto celý problém urovná a získa si všetkých, tak sa veľmi mylila.

Katolíci vracajú úder a končia

V roku 1570 pápež Pavol V. exkomunikoval Alžbetu, čo znamenalo že katolíci proti nej mohli strojiť úklady. (Tiež poslal do Anglicka katolíckych kňazov – misionárov.) Alžbeta zareagovala:

- ✓ Z prinesenia kópie exkomunikačnej buly do Anglicka spravila velezradu.
- ✓ Poskytnutie prístrešia katolíckym kňazom bolo protizákonné. Katolíci museli svojich kňazov schovávať v špeciálnych úkrytoch.
- ✓ Katolíci, ktorí odmietli ísť na prijímanie v miestnom anglikánskom kostole, museli zaplatiť masnú pokutu za neuposlušnosť.

Do roku 1580 výšky pokút narástli do astronomických rozmerov a katolíci sa mohli dostať do väzenia už len za účasť na omši. Uväznení katolíci museli odpovedať na *Krvavé otázky (Bloody Questions)*, ako napríklad „Poslúchate pápeža?“ a „Takže ak by vám pápež prikázal zabiť kráľovnú, urobili by ste to?“ Velezradou bolo čo i len byť katolíckym kňazom a v roku 1580 vláda začala hon na prvých jezuitských misionárov. (Jezuiti boli členmi elitného katolíckeho rádu pod názvom Spoločnosť Ježišova.) Jezuitského kňaza Edmunda Campiona prichytili spolu s ďalšími dvoma v tajnom úkryte, mučili ho a nakoniec popravili.

A ani protestanti nie sú spokojní

Anglickí protestanti neboli s Anglikánskou cirkvou o nič spokojnejší než katolíci. V skutočnosti bola podľa nich príliš katolícka, s ornátmi, biskupmi, sviečkami a podobne.

Arcibiskup z Canterbury, Edmund Grindal, odmietol nosiť ornát alebo jeho nosenie prikázať svojim kňazom, preto ho Alžbeta vyhodila (z úradu, nie z okna). Niektorí protestanti sa združovali v malých nelegálnych modlitebných skupinách, ktoré sa volali *prophesyings*, kde si volili svojich duchovných a nosili jednoduchý čierny odev, presne ako odporúčal Kalvín. Náboženstvo pre Alžbetu súviselo s jej autoritou. Bola Najvyšším správcom cirkvi, vytvárala zákony. Týchto puritánov, ako ich nazvala, chcela Alžbeta všetkých pozatýkať a popraviť.

Škótsko si vyberá svoj smer

Zatiaľ čo Henrich VIII. sa rozhodoval, akú chcel mať svoju Anglikánsku cirkev, v Škótsku kardinál David Beaton, arcibiskup zo St. Andrews, vedel veľmi dobre čo chce, a protestantizmus to nebol. Nemilosrdne prenasledoval škótskych protestantov a upaloval ich na hranici.

Protestantské povstanie

Kardinál Beaton v roku 1545 zatkol a dal upáliť obľúbeného protestantského kazateľa Georgea Wisharta, ktorého smrť bola poslednou kvapkou pre prenasledovaných škótskych protestantov. Skupina protestantov vtrhla k Beatonovi a rozsekala ho na kúsky. Ale nerátali pritom s Francúzmi.

Francúzi prakticky vládli Škótsku od smrti Jakuba V., kedy sa stala kráľovnou jeho malá dcérka Mária, kráľovná Škótska (pre viac informácií si prečítajte kapitolu 11). Regentkou bola vdova po Jakubovi V., prísna katolíčka Mária de Guise. Škótom sa rýchlo zneľákilo mať za vládkyňu Máriu de Guise, hlavne keď sa čoraz viac z nich stalo protestantmi, zatiaľ čo ich francúzski vladári ostávali katolíckmi.

Mária de Guise nemala v pláne len tak sedieť a pozerat' sa ako jej vraždia kardinálov. Zhromaždila svojich vojakov a napochodovala do St. Andrews. Protestanti boli prinútení sa vzdat' a Francúzi vzali väzňov, vrátane Jána Knoxa, ako nevoľníkov na galeje.

Protestantská šľachta sa ale neupokojila. Časť z nich sa nazvala *Páni zhromaždenia* (*Lords of the Congregation*), podpísala pakt ktorým odmietli pápeža a všetko čo reprezentuje a zároveň vyzvala francúzov aby ukázali čo dokážu. Ján Knox (ktorého z galejí oslobodil Eduard VI.) sa vrátil zo Ženevy, kde pochytil Kalvínove idey, do Škótska. Stal sa duchovným v katedrále St Giles's v Edinburghu a okamžite začal Francúzom vyrábať problémy. Páni zhromaždenia prinútili odstúpiť Máriu de Guis ako regentku a v roku 1560 sa Škótsko formálne odtrhlo od Katolíckej cirkvi. A takto sa veci mali keď sa Mária, kráľovná Škótska, vrátila domov z Francúzska (čo vo Francúzsku robila a čo sa stalo po jej návrate do Škótska, dozviete sa v kapitole 11).

Mária sa vracia do Škótska

Mária, kráľovná Škótska, bola katolíčka a bola na to hrdá, ale vedela že nemá šancu poraziť Knoxa a Pánov zhromaždenia. Pridala sa preto k protestantom – podľa hesla: keď

ich nemôžeš poraziť, pridaj sa k nim – a keď sa vyskytlo katolícke povstanie, potlačila ho. Jej snaha sa jej ale nevyplatila: protestanti sa aj tak po celej tej záležitosti s lordom Darnleym a lordom Bothwellom (v kapitole 11 sa dozviete viac) obrátili proti nej a prinútili ju abdikovať.

Jakub VI. zakračuje a zamúti vody ešte viac

Po Máriinom odchode sa stal kráľom Škótska jej malý syn, Jakub VI. Čoskoro vyzeralo náboženstvo v Škótsku ešte zmätenejšie než v Anglicku:

- ✓ **Škótska cirkev (známa ako Kirk) bola prísne kalvinistická, alebo ako to nazývali oni presbyteriánska (podľa slova presbyter, čo je biblický výraz pre kňaza).** Presbyteriáni si volili svojich duchovných, ktorí nosili jednoduché čierne rúcha a dlhé brady, a volili Valné zhromaždenie (General Assembly), ktoré celú organizáciu riadilo.
- ✓ **V Škótsku bolo aj veľa katolíkov, hlavne oblasti Highlands.** Títo boli na strane Márie, kráľovnej Škótska, a chceli aby sa vrátila.
- ✓ **V roku 1584 vymenoval Edinburský parlament kráľa Jakuba za Hlavu cirkvi.** Podľa Kalvínových pravidiel ale nebolo možné, aby bol panovník zároveň aj hlavou cirkvi. A kráľ Jakub aj tak nemal presbyteriánsku Kirk veľmi v láske. Radšej by mal biskupov (ktorých by mohol kontolovať). Rozhodne nemal nič do činenia s kalvinistickou Doktrínou odporu, vysvetlenej v tejto kapitole v časti *Ján Kalvín v Ženeve*.

Takže Škótsko bolo presbyteriánskou krajinou a na jej čele bol kráľ, ktorý nemal presbyteriánov rád. Zamotané, čo? A zamotalo sa to ešte viac keď sa po smrti kráľovnej Alžbety v roku 1603 stal Jakub kráľom Anglicka a tiež Najvyšším správcom Anglikánskej cirkvi, ktorá bola podľa presbyteriánov prakticky katolícka (hoci katolíci s tým nesúhlasili, viac sa dozviete v predchádzajúcej časti *Alžbeta to urovnáva... alebo nie?*). Na zvládnutie tohto náboženského politikárčenia bol potrebný takt a inteligencia. Ani jednu z týchto vlastností kráľ Jakub VI. nemal.

2.2 Analýza cieľového textu

2.2.1. Prekladateľský zámer

Preklad spoločenskovedného textu *A Burning Issue: The Reformation* tvorí podstatnú časť našej práce. A. Popovič definuje preklad ako „prekódovanie jazykového textu, pri ktorom dochádza k vytváraniu jeho novej podoby a štylistického tvaru. Preklad je prechod textového invariantu z jedného textu do druhého, a to pri maximálnom rešpektovaní výrazových a významových vlastností (informácií) originálu.“ (1983, s. 171.) Pri tomto prekódovaní bolo naším cieľom zachovať funkčnosť, grafické členenie a aj celkové vyznenie textu. Snažili sme sa o kreolizujúci preklad, v ktorom sú cudzie a domáce prvky v rovnováhe a v ktorom rešpektujeme autora a zároveň berieme do úvahy aj čitateľa prekladu. (Gromová, 2009, s. 73.) Každý autor ma istý zámer pri písaní svojho diela a píše ho pre potenciálneho príjemcu. Pri preklade je týmto príjemcom prekladateľ, ktorý následne o danom texte informuje iné publikum, pričom koná podľa istých očakávaní a podľa zámeru autora originálu. (Nord, 1997, s. 35)

2.2.2 Posuny v preklade

Jedným z dôležitých pojmov v súvislosti s prekladom je pojem posun v preklade. Ide o „zmeny, ktoré vznikajú v procese prekladania ako výsledok interpretačného procesu prekladateľa. Paradoxne sa totiž musí posúvať vzhľadom na rozdiely jazykovej, kultúrnej či literárnej povahy, t.j. Niečo sa v preklade realizuje, niečo pribúda, niečo sa nerealizuje, niečo ubúda.“ (Gromová, 2009, s. 56.) Preto sa v tejto kapitole zameriame predovšetkým na posuny, ktoré nastali v preklade nášho textu.

Existuje viacero druhov posunov, no v našej práci sa zameriame na konštitutívne a na individuálne. Konštitutívne posuny sú nevyhnutné zmeny vyplývajúce z rozdielnych vlastností východiskového a cieľového jazyka, kým individuálny posun je prejavom idiolektu prekladateľa. (Gromová, 2000, s. 19.) V rámci našej analýzy prekladu sa pozrieme na jednotlivé posuny, ktoré v našom preklade nastali a uvedieme príklady.

2.2.2.1 Konštitutívne posuny

V našom preklade sa vyskytlo viacero konštitutívnych posunov na rôznych úrovniach jazyka, napríklad:

„If you had the good fortune to die on a Crusade,...“ (46) / „Ak ste mali to šťastie, že ste na križiackej výprave zomreli...“ (19); „... and turn the monks out into the world to go and earn an honest living.“ (50) / „... a vyhodenie mníchov do sveta aby šli a poctivo si zarábali na živobytie.“ (23) V týchto prípadoch sme infinitívnu väzbu preložili vedľajšou vetou, pretože ponechanie neurčitku by v cieľovom jazyku znelo cudzo a neprirodzene.

„In fact you can see religion playing an important part in public life...“ (43) / „Vlastne je možné pozorovať, akú dôležitú úlohu malo náboženstvo v spoločenskom živote...“ (16); „He even wrote a book pointing out exactly...“ (49) / „Dokonca napísal knihu, v ktorej upozorňoval...“ (21) Podobne ako v predošlom prípade sme gerundiálnu väzbu preložili v tomto prípade vedľajšou vetou, pretože v cieľovom jazyku by ponechanie neurčitého tvaru slovesa nepôsobilo v slovenčine prirodzene.

„... Luther might not have been so dismayed.“ (47) / „... Lutherovi by to až tak neprekážalo.“ (19); „Elizabeth wasn't convinced.“ (49) / „Alžbetu ale nepresvedčil.“ (21) Pri preklade týchto viet sme zmenili pasívneho spôsob na aktívny, ktorý sa v cieľovom jazyku používa častejšie v porovnaní s východiskovým jazykom.

„No priests with special powers.“ (47) / „Kňazi nemajú zvláštnu moc.“ (20); „Bad timing.“ (49) / „Zle si to ale načasoval...“ (21) V cieľovom jazyku na rozdiel od východiskového sa jednočlenné vety vyskytujú zriedkavejšie a aby text nepôsobil na čitateľa prekladu cudzo rozhodli sme sa zmeniť jednočlenné menné vety na dvojčlenné.

2.2.2.2 Individuálne posuny

"Individuálny posun je posun subjektívneho charakteru, ktorý dokumentuje isté prejavy prekladateľa, je teda prejavom prekladateľovho idiolektu." (Gromová, 2009, s. 59.) Aj v našom preklade sa vyskytli takéto prípady, preto uvidíme príklady.

Vo východiskovom texte sme zaznamenali prípady simplifikácie, kedy došlo k zjednodušeniu textu s účelom uľahčenia jeho príjmu čitateľovi:

„... for ordinary folk in the local parish church.“ (45) / „... prostý ľud vo farnostiach.“ (17); „Scotland also had lots of Scottish Catholics...“ (58) / „V Škótsku bolo aj veľa katolíkov...“ (30) V týchto vetách sme zovšeobecnilí výrazy použité v origináli, keďže pre pochopenie textu nebolo potrebné preložiť ich úplne presne.

Rovnako sa vyskytli aj prípady explikácie, kedy text bližšie špecifikujeme a tak „nadbiehame“ čitateľovi textu:

„In Geneva, Knox was wowed by John Calvin and started spreading Calvin's word among English exiles in Germany.“ (49) / „Tam Knoxa zaujalo učenie Jána Kalvína a začal ho šíriť medzi anglickými vystaľovalcami v Nemecku.“ (21) V tomto prípade sme sa rozhodli pre vysvetlivku, predovšetkým kvôli syntaxi a jednoduchšiemu pripojeniu vedľajšej vety a tiež aby sme sa vyhli opakovaniu mena Kalvín.

„The monks of the London Charterhouse...“ (50) / „Mnísi v lonýnskom kláštore Charterhouse...“ (22) Keďže čitateľ cieľového textu nemusí mať prehľad o historických budovách v Londýne, upresnili sme v preklade že ide o kláštor Charterhouse.

„His men even stripped the lead from the roofs...“ (23) / „Jeho muži dokonca postrhali olovenú krytinu zo striech...“ (51) V tomto prípade sme doplnením slova „krytina“ vysvetlili v cieľovom texte, že ide o olovenú krytinu, ktorá sa v stredoveku často používala na pokrytie striech.

2.2.3 Problematické časti v preklade

Jedným z problémov, s ktorými sme sa v preklade stretli bol preklad vlastných mien osôb, inštitúcií a rôzne iné názvy. Pomohli sme si preto pri ich preklade paralelnými textami. Niektoré mená si nevyžadovali dlhšie úvahy, keďže sú aj u nás známe (*Alžbeta I., Henrich VIII., Ján Hus*,...). S ostatnými nám pomohli paralelné texty od Viliama Judáka (2004, s. 94, 107, 116) a od Mariána Damankoša (2005, s.31-35). V prípade, že sa mená vyskytli v textoch v rôznych podobách, zvolili sme podobu bližšiu cieľovému jazyku (*John Fisher – Ján Fisher, Leo X. - Lev X., John Knox – Ján Knox*)

Ďalším problémom bol preklad termínov, no ako hovorí Ján Horecký „termíny sa zásadne nemajú prekladať ale jednoducho substituovať.“(1978, s. 61) Preto sme tento postup substitúcie uplatnili jednak pri termínoch z histórie ako napríklad *enclosure – ohradzovanie; hange, draw and quarter – obesť a rozštvrtiť; galleys – galeje; burnt at a stake – upáliť na hranici*. Keďže sa náš text zaoberá obdobím reformácie a vznikom Anglikánskej cirkvi, v texte sme zaznamenali aj termíny z oblasti náboženstva, ktoré sme substituovali ich slovenskými ekvivalentmi (*Purgatory – očistec, Holy Communion – sväté prijímanie, Transubstantiation – transsubstanciácia, surplice – superpelícia, cassock – sutana*).

Problematický bol aj preklad idiómov a niektorých ustálených slovných spojení. V prvom rade bolo potrebné ich identifikovať a zistiť ich presný význam, keďže ide o jazykové jednotky, ktorých význam nie je doslovný. Prvým problematickým miestom bola otázka „*how many angels can dance on the head of a pin*“. Išlo o otázku používanú v stradoveku na zavrnutie problematiky angelológie, a ktorá v súčasnosti označuje strácanie času diskusiou o veci, ktorá nemá praktické využitie. V paralelných textoch sme podobné slovné spojenie nezaznamenali, preto sme sa rozhodli preložiť ako „*koľko anjelov sa zmestí na špičku ihly*“. Snažili sme sa v preklade zachovať fakt, že ide o riešenie nepodstatných problémov a hoci sa stratila v preklade obraznosť tejto otázky, nepovažujeme to za vážnejší problém, keďže v slovenčine sa v náučnom, resp. Populárno-náučnom štýle využíva obrazné vyjadrovanie v menšej miere v porovnaní s angličtinou. Čo sa týka ďalších fráz a idiómov vyskytujúcich sa v texte, po ich identifikácii sme sa oboznámili s ich významom v *Longman Dictionary of English Idioms* a následne sme sa pokúsili nájsť v cieľovom jazyku vhodné výrazy, ktoré by zachovali význam originálu. Takto sme preložili napríklad „*woe betide you*“ ako „*beda vám*“, pričom sme v preklade zachovali aj skutočnosť, že ide o zastaralú rečnícku figúru. Podobne sme postupovali pri neformálnom slovnom spojení „*fines gone through the roof*“, ktoré sme preložili ako „*výšky pokút narástli do astronomických rozmerov*“.

Jedným z problémov pri preklade nášho východiskového textu bolo aj písanie veľkých písmen. Keďže norma slovenského jazyka sa od anglického líši, riadili sme sa pravidlami na písanie veľkých písmen uvedených v *Pravidlách slovenského pravopisu* a písanie viacerých slov sme si overili v *Krátkom slovníku slovenského jazyka*.

Vo východiskovom texte autor viackrát využíva humorné prvky, častokrát pri tom vyjadrujúc vlastný subjektívny názor na opisovanú udalosť. V preklade by sme sa mali snažiť tieto prvky individuálneho autorovho štýlu zachovať (Reiss, 2000, s. 29). Preto sme napríklad vetu „*Yes, it was a bit naive.*“ preložili ako „*Áno, bolo to od nich trošku naivné.*“ alebo „*That last point's called having it both ways, my friends!*“ ako „*Tomu sa ozaj hovorí hrať to na obe strany, priatelia!*“

3 Záver

V našej bakalárskej práci sme sa zaoberali prekladom spoločenskovedného textu *A Burning Issue: The Reformation*, ktorý je časťou publikácie *British History for Dummies* od autora Seana Langa, dlhoročného prednášajúceho dejín na Anglia Ruskin University. Tento text sa zaoberá protestantskou reformáciou a jej vplyvom na dejiny Anglicka a Škótska. Autor v ňom opisuje jednotlivé udalosti ktoré viedli ku vzniku Anglikánskej a Presbyteriánskej cirkvi, predstavuje čitateľom jednotlivých reformátorov v Anglicku aj iných krajinách Európy a ich názory a vierouku. Danú problematiku predstavuje jednoducho a zrozumiteľne, čo je typické pre populárno-náučný štýl textu. Jeho cieľom je predstaviť čitateľovi náučný text v prijateľnejšej forme než akou sú učebnice dejepisu.

Na tento preklad sme sa pripravili vopred, a to štúdiom paralelných textov, o ktoré sme sa opierali aj pri samotnom preklade, predovšetkým v oblasti terminológie a pri preklade rôznych názvov použitých vo východiskovom texte. V rámci prípravy na samotný preklad a tiež aj jeho analýzu sme sa tiež venovali štúdiu odbornej literatúry zaoberajúcej sa prekladom a to tak domácej ako zahraničnej. Zopakovali sme si tiež poznatky z oblasti lingvistiky, obzvlášť morfológie, syntaxe, lexikológie a štylistiky tak slovenského ako aj anglického jazyka, aby sme vedeli analyzovať východiskový a cieľový text aj z hľadiska lingvistiky.

V texte prekladu sme sa usilovali o zachovanie autorského zámeru, funkcie textu a jeho zrozumiteľnosť v cieľovom jazyku. V texte však nastali aj posuny, ktoré vyplynuli z rozdielnosti východiskového a cieľového jazyka na rôznych jazykových rovinách. Išlo predovšetkým o konštitutívne posuny objektívneho charakteru, no nevyhli sme sa ani viacerým individuálnym posunom v texte prekladu. Snažili sme sa aby prekladaný text znel v cieľovom jazyku prirodzene a aby v ňom neboli rušivé interferencie z východiskového jazyka. Tomu sme prispôbili výber lexiky, zmeny na úrovni syntaxe a tiež všetky ďalšie zmeny, ku ktorým v preklade došlo.

V rámci našej práce sme sa zaoberali aj teoretickou analýzou východiskového textu a následne prekladu. Východiskový text sme najskôr analyzovali z pohľadu jednotlivých jazykových rovín a zamerali sme sa na tie charakteristiky originálu, ktoré nás budú zaujímať pri procese prekladu, či už išlo o zachovanie konkrétnych vlastností textu či ich

prispôsobenie cieľovému jazyku. Východiskový text sme analyzovali z hľadiska morfológie, syntaxe a lexikológie, pričom sme sa zaujímali aj o štýl textu ako taký.

V ďalšej časti našej práce sme vymenovali možné prekladateľské problémy, s ktorými sme sa neskôr v procese prekladu stretli a ako sme sa postavili k riešeniu týchto problémov na základe odbornej literatúry. Zamerali sme sa tiež na jednotlivé posuny, ktoré vznikli v našom preklade a zaujali sme stanovisko k príčinám vzniku týchto problémov.

Následne sme náš východiskový text preložili do slovenčiny za pomoci spomínaných paralelných textov a viacerých printových slovníkov, tak výkladových ako aj prekladových. Pri samom preklade sme sa snažili vytvoriť v cieľovom jazyku text, ktorý by si zachoval funkciu východiskového textu a ktorý by bol vhodný pre čitateľa v cieľovom jazyku po všetkých stránkach.

Napokon sme sa snažili analyzovať náš preklad jednak z hľadiska posunov, ktoré v ňom nastali a jednak sme sa venovali jednotlivým prekladateľským problémom, ktoré sme museli pri preklade museli riešiť. Poukázali sme aj na jednotlivé postupy, ktoré sme pri preklade použili a zdôvodnili sme ich použitie.

4 Summary

Our bachelor thesis' main topic is the translation of text concerning history A Burning Issue: The Reformation. This text is a part of a book named British History for Dummies by Sean Lang. This text deals with protestant reformation that took place in 16th century in Europe and its results on history of Britain, especially England and Scotland. Author describes series of events leading to creation of Church of England and Presbyterian Kirk in Scotland. He introduces readers to individual reformers who lived at that time in Britain as well as other European countries. Author also explains their teachings and he presents the whole history in a way that is acceptable and easy to understand.

The choice of our source text was deliberate. We have chosen a text we find interesting, informative and also a little amusing. This text we have chosen is concerned with humanities, history to be specific. The style of the source text suggests that it is meant to adress wide range of readers, to popularize knowledge. It is different from textbooks used in schools, because it is meant not only to educate the recipient but also to entertain him. We translated the souce text to target language keeping this in mind and therefore we tried to create translation that would be as easy to understand as the source text.

The source text for our translation is one of the chapters from aforementioned book, which consists of six subchapters. Each of those deals with certain element of history that is being explained in our souce text. Each subchapter has its own title and is divided into smaller parts, each of those having their own titles as well. Author also uses indents in our text a lot, mostly to list certain characteristics of reformers' believes in order to make whole text well-arranged.

The author of our text is Sean Lang, Senior Lecturer in History at Anglia Ruskin University, who has written several history textbooks. As he says in Introduction to aforementioned book his purpose in writing this book was to introduce history to readers in a way that would interest them unlike usual history textbooks. Our source text was published as 12th chapter of the British History for Dummies book, which is part of the edition For Dummies edition, which is aimed to educate general public and which has in its 20 years existence printed over 1600 titles that explain miscellanous phenomena.

We have prepared for translation of our source text by reading parallel texts concerning British history and Reformation. Thus we have acknowledged ourselves with terminology and various names used in our source text. We have also prepared ourselves by reading books about linguistics and translatology to get theoretical knowledge required for successful translation.

When we were translating our source text, we have aimed to keep source text author's purpose in our target text. We have tried to create an appropriate translation by making it sound natural in our target language. We have also tried to avoid any interference from source language on each level of language. Because of differences between source and target languages shifts occurred in our translation. Those were caused mainly by differences in grammar and stylistics of Slovak and English languages.

Our thesis consists of four main parts, those being: Source text analysis, Translation problems anticipation, Target text, Target text analysis. The source text can be found as an appendix at the end of the thesis.

The first part of our bachelor thesis consists of source text analysis. Firstly we discussed extratext characteristics of our source text, such as author, his purpose, publication of our source text and presupposed reader. Secondly, we addressed text factors, such as layout and then we continued to attend linguistic aspects of our source text.

As for linguistic analysis of our source text, we started with morphology and analysed it in respect of word classes used. We noticed that the most prominent word class were substantives, which is typical for this type of text. We also observed that there were many proper nouns of history figures, institutions, geographic locations and various other names. We registered many common nouns as well. There were various adjectives used in our source text, some of which were in superlative. As for numerals, those were used mainly to state years, but there were also roman numbers used in names of Kings, Queens and Popes. Because of the fact that our source text is dealing with history, the most frequent tenses in our source text were past simple, past perfect and past continuous.

From the point of view of syntax we focused on types of sentences used in our source text. We observed that there were simple sentences in our text, but they were less frequent than compound, complex and compound complex sentences used in the text. We also pointed out, that this is due to the style of the text, which is trying to explain things and therefore uses more complex sentence structures. We also concentrated on modality

and modus in source text sentences. We observed that there were interrogative and exclamative clauses used in our source text, but they were scarcely used. There was also high frequency of parenthesis being used, which is due to the fact that our source text is English and in English language parenthesis is often used. We also noticed that in our source text, there were unfinished utterances used.

We have also analysed our source text in terms of lexicology and semantics. Seeing as our source text is concerned with history and religion, there were various terms from those areas used in our source text. But despite the fact that this text is specialized humanities, in history to be more specific, author used also some informal and expressive words. He also used humor in our source text to make it more interesting for readers. We also paid attention to the fact, that there were also idioms and various collocations used in our source text.

In the next part of our work we tried to anticipate possible translation problems we might have encountered while translating our source text. We pointed out that we would have to be careful about translating specific elements in our text, such as idioms. We explained we would have to substitute them with Slovak idioms with meaning similar to English ones. We also pointed out that we would have to substitute terminology used in our text using parallel texts. Because there are many proper nouns in our source text we anticipated that we would have to translate them properly according to their exact forms in target language.

Because rules for writing capital letters differ in source and target languages, we had to be careful about it when translating and follow the rules of Slovak language. We were conscious about the fact that we had to translate verbs appropriately regarding tense. We would have to be also careful about translating passive voice, because in target language it is not used as much as in source language. We decided in our translation to keep numerals written in words and in numbers in their original form respectively.

We anticipated that problems in translation concerning syntactic level of text would be connected to connecting simple sentences to complex or compound sentences, as well as dividing complex or compound sentences to simple sentences in our translation.

We also showed on specific examples some of the problems that we would encounter in our translation. Those were mostly connected to words or sentences that later required special attention, because their meaning was not only denotative but carried

important connotative meaning we would have to preserve in our translation. This also goes for expressions that were allusions to popculture we tried to keep in target text.

Then we actually translated our source text to target language with help of dictionaries and our parallel texts. We kept in mind the purpose of translated text and presupposed reader of target text. We tried to make our translation easy to understand for readers and acceptable for him in all aspects. We also managed to preserve graphic segmentation of source text and its function. And not only we kept in our mind presupposed reader, we were trying to maintain author's style in our translation.

There were certain shifts in translation that occurred due to the fact, that morphology, syntax and lexicology of English language is different than in Slovak language. This means some things remained same in translation, some were omitted and some were added. In the last part of our thesis we inspected those changes and on examples from our text we showed our translation methods.

We especially concentrated on parts of our source text we found difficult to translate due to different circumstances. We presented examples and on them we pointed out our tactics when dealing with those problems. We also explained why we chose those tactics we employed in our translation.

5 Literatúra

DAMANKOŠ, M.: Svetové dejiny 2. Bratislava: Eurolitera, 2005. ISBN 80-968520-3-5

GROMOVÁ, E.: Kapitoly z úvodu do prekladateľstva I. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2000. 99 s. ISBN 80-8050-359-1.

GROMOVÁ, E.: Úvod do translitológie. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2009. 94 s. ISBN 978-80-8094-627-2.

JUDÁK, V.: Dejiny mojej Cirkvi (II. diel). Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2004. ISBN 80-7162-503-5.

LANG, S.: British History for Dummies®. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd., 2006. ISBN-13: 987-0-470-03536-8.

MISTRÍK, J.: Štylistika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985. 582 s.

MÜGLOVÁ, D.: Komunikácia, tlmočenie a preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?. Bratislava: Enigma publishing, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-89132-82-9.

NORD, Ch.: Translating as a Purposeful Activity. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. ISBN 1 900650 02 9

REISS, K.: Translation Criticism – The Potentials & Limitations. Manchester: St. Jerome Publishing, 2000. ISBN 1-9000650-26-6

kol. aut.: Dejepis na dlani. Bratislava: Príroda, 2004. ISBN 80-07-01211-7

kol. aut.: Originál-Preklad : Interpretačná terminológia. Bratislava : Tatran, 1983. 362 s.

kol. aut.: Preklad spoločenskovedných textov. Bratislava: Slovenský literárny fond, 1978.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-60498-2.

Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava : Veda, 2003. ISBN 80-224-0750-X.

Longman Dictionary of English Idioms. London: Longman Group Ltd., 1979. ISBN 0 582 55524 8

Password – Anglický výkladový slovník so slovenskými ekvivalentmi. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, ISBN 80-10-004-59-6.

Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava: Veda, 2000. ISBN: 80-224-0655-4.

6 Priloha

(Východiskový text)

Chapter 12

A Burning Issue: The Reformation

In this chapter

- Understanding the role of the Catholic Church and the impact of Reformation on Britain
- Getting to know the reformers: Martin Luther, John Calvin, John Knox
- Breaking with Rome: By Henry VIII
- See-sawing between Churches in England
- Picking Protestantism in Scotland

To modern eyes, the sixteenth century can seem obsessed with religion. People agonised over what would happen to them after they died, whether or not they should read the Bible – and if so, in what language – what happens at Communion, what priests should wear and whether they ought to marry, and a whole host of other things. If all this religious angst sounds a bit like worrying about how many angels can dance on the head of a pin, remember this: Some of these people died for their faith, and they were prepared to kill for it, too. Religion was central to the politics, not just of the Tudor period, but of the Stuart period which followed it. In fact you can see religion playing an important part in public life in Britain all the way up to the Victorians and beyond. This chapter explains how not one, but at least two, Protestant churches appeared in Britain, how some people stuck to the Catholic faith, and the terrible things people can do if they think God wants them to.

Religion in the Middle Ages

If you're going to have any hope of understanding what happened to religion in Britain during the Reformation, you've got to first understand religion in the Middle Ages. (You may find it useful to have a look at Figure 12-1 here, but stick to the Catholic part of it for the moment.)

The role of the Catholic Church

The Catholic Church always claimed that it had been founded by Jesus Christ himself, and that St Peter was its first head. From small beginnings, Catholicism had grown by the Middle Ages into a huge international organisation based in Rome and headed by the Pope. The popes saw themselves almost as successors to the Roman emperors, and in terms of the extent of their power and influence they were.

At the top of the Church was the Pope. The Pope was a senior churchman elected in a secret meeting by other senior churchmen known as cardinals. (The theory was that the Holy Spirit guided the cardinals' choice, but in reality it was guided by hard-nosed power politics.) The Pope had enormous authority: He could make pronouncements about Catholic belief and doctrine, he could appoint (and sack) bishops, archbishops, and cardinals, and he could excommunicate – throw out of the Church altogether – absolutely anyone, even the most mighty king or emperor. He could even impose an interdict – a sort of mass excommunication – on a whole country. (England had received an interdict once; see Chapter 8 for details.)

The Pope was also the head of a large central Italian state, and popes were up to their necks in all the usual political skullduggery and fighting just like any other rulers. They led armies into battle and fathered children, and then appointed them to top jobs. Pope Leo X, who was elected in 1513, decided to remodel the Vatican as a fantastic, luxurious palace for himself. Raising the funds for it, however, led – somewhat unexpectedly – to the Reformation.

Bishops, archbishops, and cardinals were senior churchmen appointed by the Pope to help run the Church. Because they were usually highly educated, kings and emperors also appointed them to high offices of state, which is why medieval monarchs were so keen to have a say in how bishops got appointed. A huge battle raged over the appointment of bishops – it was one of the reasons for the quarrel between Henry II and Thomas à Becket (see Chapter 8 for more info on this). Some churchmen even claimed that the Pope had the right to decide who could and could not be king. For this reason, the Pope backed William the Conqueror against King Harold in 1066 (discussed in Chapter 7), and in 1570 Pope

Pius V felt he had the right to excommunicate Queen Elizabeth I and invite Catholics to overthrow her (see the section 'The Catholics strike back and strike out' for more about this. You might also like to look back at Chapter 11).

At grass-roots level were the ordinary priests who said Mass and heard confessions for ordinary folk in the local parish church. But even they had great power and influence. Priests were often the only people in the community who could read and write, and they could issue a stern penance – a punishment or act of atonement for sin – on any wrongdoers. The people of the parish had to give the Church a tenth, or a tithe, of anything they earned or produced, and the Church had to build some massive tithe barns to store it all. Priests were meant to lead lives of humility, poverty, and especially chastity. Some did, but a lot didn't.

In addition, the Church ran all the schools and universities, all the hospitals and hospices, it had its own courts and its own codes of law, and it could force the civil authorities to impose punishments – even capital punishment – on anyone who stood up to it. All in all, you didn't cross the medieval Church if you could avoid it.

Getting saved the Catholic way

Medieval people put up with this powerful Church because it seemed to be the only thing that could save them from eternal torment. According to the Catholic Church, once you died, you went through a selection process in Purgatory before the recording angel decided whether you went to Heaven or Hell. Purgatory wasn't some sort of celestial doctor's waiting room: It was where you got your sin burnt away. The more sin you had, the longer you spent in Purgatory, and woe betide you if you still had some of those deepdown stains when Judgement Day came. (If this process sounds tricky, have a look at Figure 12-1.)

How could you keep your time in Purgatory to a minimum? Ideally, lead a blameless life, but only saints manage that. Alternatively, you could do things that would earn you time off for good behaviour (or grace to give this notion its proper title) and the Catholic Church had a whole set of suggestions:

- ✓ **Go to Mass on Sundays:** The Mass was (and still is) the most important ceremony in the Catholic Church. Central to Mass is the Eucharist, also known as Holy Communion. This is where the priest offers up bread and wine and, according to the theory, they become the actual body and blood of Christ. He then gives the bread to the people to eat (see the later section on ‘Bread, wine – and trouble’ to see why they didn’t get the wine). If you didn’t receive the bread, the Church said, you would never get to heaven.
- ✓ **Pray to a saint:** Doing this was fairly easy – statues of saints were available in every church to help you – but some saints had more clout than others. Best of all was praying over a saint’s relic – you know, St Andrew’s toenail or a feather from the Angel Gabriel.
- ✓ **Do a good deed:** The better the deed, the more Grace you racked up.
- ✓ **Go on a pilgrimage:** How much Grace this earned you depended on where you went. Travelling to a major shrine, like the one of St Thomas at Canterbury or the famous one of St James at Compostella in Spain, carried serious Grace.
- ✓ **Go on a Crusade:** At this rate, you may only be in Purgatory for the weekend. If you had the good fortune to die on a Crusade, you got to bypass Purgatory altogether and proceeded straight to Heaven.
- ✓ **Get an indulgence:** An indulgence was a Get Out of Purgatory Free card, issued directly by the Pope.

Crusades were over by the sixteenth century, so to bypass Purgatory altogether, you needed an indulgence. Normally you had to do something to earn it, but a Dominican friar called John Tetzel had just appeared in Germany selling indulgences. For cash. And not just for you, madam. These New Improved Papal Indulgences work for people who are already in Purgatory! As Tetzel put it: ‘Put a penny in the plate; a soul springs through that Pearly Gate!’

Enter the reformers

Previous churchmen had protested against the wealth and corruption in the church, like John Wyclif and the Lollards (see Chapter 10 to find out more), and a Bohemian reformer called Jan Hus, but the precedents weren’t encouraging. Hus had been burnt at the stake.

Martin Luther in Germany

Martin Luther (1483–1546) was a Catholic monk who didn't believe that you could just buy your way into Heaven. If only some wayward priest was selling indulgences, Luther might not have been so dismayed. The real trouble was that Tetzl wasn't working on his own. He had the Pope's backing (the money was for Pope Leo X's St Peter's Restoration-in-the-Latest-Renaissance-Style fund). If Luther was right, and you couldn't buy your way into Heaven, that meant the Pope was wrong. So Luther sat up late into the night in the tower of his Augustinian monastery trying to work this puzzle out. If the Pope was wrong about Salvation, then who on earth was right? What Luther came up with out of his agonising would turn Europe upside down:

- ✓ **You don't need to do anything to get to Heaven:** You just have to believe in Jesus.
- ✓ **You don't need to go on pilgrimages or pray to saints (including the Virgin Mary):** Everything you need is in the Bible. (Luther thought letting ordinary people read the Bible for themselves was a good idea.)
- ✓ **Priests (and that includes the Pope) don't have special powers:** They can't change water into wine – or bread and wine into the body and blood of Christ. And while we're at it, nothing exists in the Bible to say priests can't get married if they feel like it, either.

Luther's ideas got him into serious trouble. Without the intervention of his local prince, he would've been put to death by order of the Pope and the Holy Roman Emperor (who wasn't Holy or Roman but was Emperor of Germany). Some German princes who were on Luther's side protested against the way the emperor was attacking Luther's supporters, and so they all became known as Protestants.

John Calvin in Geneva

Important events were also happening in Switzerland. A French lawyer called John Calvin (1509–64) had been appointed minister of the city church at Geneva, and he was coming up with some very interesting new ideas about how to get to Heaven. 'It's easy,' he said. 'Some people are predestined to go to Heaven, even before they are born, and some people are predestined to go to Hell. The lucky ones are the Elect, and the unlucky ones are Suckers. If you're very strict with yourself, pray lots, read the Bible every day, and

generally have no fun, then that's a pretty good sign that you're one of the Elect; but if you drink or gamble, then you are Damned.' (See Figure 12-1 to get an idea of how Calvin's ideas worked out.)

Here are John Calvin's rules for How to Run a Church:

- ✓ **Each congregation elects its own ministers.** No priests with special powers.
- ✓ **No bishops in silly hats. Ministers elect a group of Elders to run the church.** (However, Elders may also wear silly hats.)
- ✓ **Ministers wear a simple black gown to preach in.** No, repeat no, fancy vestments.
- ✓ **Pictures, candlesticks, altar rails, statues, and stained-glass windows are evil and should be smashed.** Whitewash those walls.
- ✓ **No special altars.** Just a plain communion table for the bread and wine.

A very important postscript exists: Calvin's followers worked out an idea which they called the *Doctrine of Resistance*, which said that, if you had an 'ungodly' monarch ('ungodly' means 'disagrees with Calvin'), you had the right – nay, the duty – to resist him. Or her. Even, if necessary, to kill him. Or her. This idea didn't go down well with European monarchs – Catholic or Protestant!

John Knox

John Knox (1514–72) was a remarkable man. He, like Luther, started out as a Catholic priest, but he changed his mind when he met George Wishart, a Scottish Reformation leader, and he was deeply shocked when Scottish Cardinal Beaton (the Archbishop of St Andrews) had Wishart burnt at the stake. Knox thought it only fair when Cardinal Beaton got murdered later by an angry group of Scottish Protestant lords (see the section 'Scotland Chooses Its Path' for more info on the Reformation in Scotland): 'These things we write merrily!' Knox wrote.

When the Catholic French attacked St Andrews, Knox ended up as a prisoner in the French galleys, until Edward VI (Henry VIII's son) got him released. But Knox had to hot-foot it for Geneva when Mary, Henry's Catholic daughter, came to the throne. In Geneva, Knox was wowed by John Calvin (see the preceding section) and started spreading Calvin's word

among English exiles in Germany. He also wrote a famous pamphlet against women rulers, *The First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Regiment* (that is, *Rule*) of Women. Bad timing. Knox was writing about Mary Tudor and Mary of Guise, but the pamphlet appeared just when Elizabeth became Queen of England. Knox sent her a grovelling letter saying, ‘Of course I didn’t mean you, Your Majesty . . .’. Elizabeth wasn’t convinced.

Back home in Scotland, Knox also met Mary, Queen of Scots – five times. He didn’t stand on ceremony; he lectured her the same way he would anyone else. He called her a slave of Satan and compared her to wicked Queen Jezebel in the Bible, meaning Scots should resist her before she dragged the whole country down to Hell. When Mary’s husband Darnley was murdered at Kirk o’ Fields and Mary married the chief suspect (see Chapter 11 for the details of those events), Knox said he wasn’t surprised and he thought that she should be executed. He didn’t live to see Mary’s death, however. He died in 1572. You can bet he wasn’t expecting to bump into Mary in the afterlife.

Back in England with Henry VIII

Henry VIII took a deep interest in theology, and he couldn’t stand Martin Luther. He even wrote a book pointing out exactly where he thought Luther had got his faith wrong. The Pope was so pleased that he gave Henry a special title, *Fidei Defensor* – ‘Defender of the Faith’. You can still see the letters FD on British coins today. Yet despite Henry’s book and feelings about Luther, English scholars were getting interested in Luther’s ideas, and his books were beginning to find their way into Oxford and Cambridge, where the next generation of priests were being taught.

Henry’s problems with the Pope weren’t about theology; they were about what was termed *The King’s Great Matter*. Henry wanted the Pope to give him a divorce from his queen, Katharine of Aragon, so that he could marry Anne Boleyn (see Chapter 11 to find out more about why Henry wanted rid of Katharine and why his other marriages didn’t turn out too well either). When the Pope wouldn’t play ball, Henry decided to break away from the Roman Church and set up an English Church, with himself at its head.

Breaking with Rome

At first, all Henry wanted was a Church that would give him his divorce. To get that Church, he needed to cut the Pope out of the picture. So he started in 1532 with a set of laws to stop anyone from appealing to Rome and to stop any orders from the Pope coming into England. The laws also laid down that all of Henry's subjects had to take an oath accepting Henry as head of the Church. Some people objected. Sir Thomas More and Bishop John Fisher of Rochester, for example, both refused to take the oath, and Henry had them both executed for it. The monks of the London Charterhouse also refused to take the oath, and Henry had them hanged, drawn, and quartered. Unsurprisingly, most people went along with him.

Henry then struck out at one of the most popular pilgrimage cults in England: The shrine of St Thomas of Canterbury. This saint was Thomas à Becket, the archbishop who had backed the Pope against King Henry II and become a martyr when King Henry's men killed him in Canterbury Cathedral (see Chapter 8 if you want the details of that event). Slightly uncomfortable parallels for Henry VIII, wouldn't you say? So Henry had the shrine destroyed, and told everyone to do the same to any pictures or statues of St Thomas they may have.

Closing the monasteries

By 1536 Henry VIII was low on cash, and Thomas Cromwell, a Protestant and Henry's chief minister, had an idea for getting some: Close down all the monasteries. Monks were meant to be poor, but their monasteries sat on huge sums, some of it in land and some of it in treasures like gold and silver chalices. Henry's eyes lit up. But they couldn't just close the monasteries like that, so Cromwell sent his men out to investigate them and dig for dirt – which they duly delivered.

According to Cromwell's men, you could hardly move in the cloisters for bags of gold and monks ravishing maidens. This information was good tabloid stuff, just what Cromwell needed to give the orders to shut the places down and turn the monks out into the world to

go and earn an honest living. His men even stripped the lead from the roofs, which is why to this day you can see those stark but beautiful ruins of great abbeys at Fountains and Riveaulx and Tintern in the green of the English and Welsh countryside. Closing the monasteries down provoked the most serious challenge Henry had to face in the whole of his reign: *The Pilgrimage of Grace*.

The Pilgrimage of Grace

Don't be misled by this name. The Pilgrimage of Grace was an armed rebellion, the biggest and most serious that Tudor England ever faced. The rebellion started in Lincolnshire and then spread to Yorkshire, where a local landowner called Robert Aske became its leader. The rebels were angry about lots of things: They didn't like the new taxes Henry had introduced, and they didn't like it when local lords enclosed the common land (see Chapter 14 for more about what the problem with enclosures was all about). But above all, the rebels hated what Thomas Cromwell was doing to the Church. They wanted Cromwell out and their monasteries back, and they thought Henry would listen. Yes, it was a bit naive.

The Pilgrims had a great banner showing the five wounds of Christ (the ones inflicted on the cross), and they said prayers and sang hymns as they went. Henry sent an army north under the Duke of Norfolk to confront the rebels, but when the Duke got there he found he didn't have enough men. So he stalled. He told the Pilgrims that if they all went home, the king would pardon them and give them what they wanted. The poor saps believed him. Norfolk got a few more men together and then struck. Dawn raids. Aske and some 250 of the Pilgrims were strung up on city walls and on village greens to show what happened if you dared so much as raise your little finger against King Henry VIII.

The Church of England: More Protestant or More Catholic?

So what sort of a Church was Henry's new Church of England going to be? That was the big question, and even Henry didn't seem to be all that sure.

Swinging toward Protestant ideas . . .

Henry got rid of the Pope, banned pilgrimages, and ordered pictures and statues of saints to be destroyed. He closed down monasteries. Most importantly, he agreed to publish an

English Bible. If you've been reading this chapter from the beginning, this idea may sound slightly familiar. By Henry's actions, he seemed to be doing just what Martin Luther had said everyone ought to be doing.

So was Henry VIII's Church going to be Protestant? Henry's chief minister, Thomas Cromwell, was a Protestant, as Anne Boleyn had been and Anne of Cleves (Henry's current wife by 1536) was. When Henry issued the *Ten Articles*, which explained what his Church believed in, he appeared to be Protestant, too. And then, quite suddenly, he seemed to change his mind.

Swinging back toward Catholic ideas . . .

When Henry VIII's marriage to Anne of Cleves fell apart (see Chapter 11 to find out why), it turned him off both Thomas Cromwell and his German Protestant friends. When the bishops came up with a book (called – not very imaginatively – *The Bishops' Book*) with all sorts of ideas for making the Church of England Protestant, Henry didn't like it one bit. Henry even had second thoughts about people reading the Bible. He stopped giving out copies and told people to leave Bible-reading to priests. Finally, in 1539, Henry got Parliament to pass the *Act of Six Articles* to say exactly what this Church of England believed in:

- ✓ **Transubstantiation:** The bread and wine change into the body and blood of Christ when the priest says the words.
- ✓ **People should only receive the bread at Communion, not the wine:** This was very much a Catholic idea.
- ✓ **Priests should not marry because God says so:** Another Catholic idea.
- ✓ **Private Masses (ones people paid for, often for the sake of souls in purgatory) were okay:** Which was not at all what Protestants thought.
- ✓ **Widows may not remarry:** Henry was supporting (Catholic-style) vows of celibacy.
- ✓ **Everyone needs to go to Confession:** And the penalty for denying this? Death!

A word exists for what Henry was doing, and the word wasn't Protestant. A lot of English Protestants got out while they still could and headed for Geneva. Once there, it was just a question of waiting – for Henry VIII to die.

God's on Our Side! – the Protestants and Edward VI

English Protestants were very relieved when Edward VI came to the throne in 1547. Although he was only nine, he had been taught all about the Protestant religion. The Archbishop of Canterbury, Thomas Cranmer, was becoming more Protestant, too. He got married, for a start, and he banned statues and pictures of saints or the Virgin Mary. But during Edward's reign a more important question needed tackling: Did the bread and wine at Mass really become Jesus's body and blood or not?

Bread, wine – and trouble

The question of what happened to the bread and wine was crucial. The Catholic Church said that the moment the priest spoke the words 'This is my body, this is my blood' the bread and wine became the actual body and blood of Christ. This idea was called Transubstantiation. Luther more or less went along with that idea, though he thought they became a sort of mixture of bread-and-body and wine-and-blood, which got called Consubstantiation. But Calvin rejected the whole idea because it made it look as if priests had special magic powers. So Protestants held that the bread and wine remained bread and wine, and you took them in memory of the Last Supper, and nothing more.

One extra point existed. Because the Catholic Church believed the wine became Jesus's blood, it was absolutely vital not to spill it, so to be on the safe side only the priest drank the wine – everyone else had to make do with the bread. In time the Catholic Church began to speak as if only its priests were allowed to drink the wine, and it became yet another thing for Protestants and Catholics to argue about.

So when Cranmer sat down to write the *Book of Common Prayer* or *Prayer Book* in 1549 (the actual words and liturgy that would replace the Catholic Mass in English churches), he had to be very careful in the bit about the bread and the wine. He fudged the details. Deliberately.

The text didn't actually say that the bread is the body and the wine is the blood, but on the other hand it didn't actually say that they're not either. But Catholics weren't having this ambiguity. As soon as the Prayer Books started appearing a huge Catholic uprising

occurred in Devon and Cornwall that took a huge army to put down. (See Chapter 11 for the political consequences of this uprising.) Meanwhile Cranmer was having second thoughts. Protestant thoughts. So in 1552, he had another go at writing the book.

The message in the second round was clear: The bread is bread and the wine is wine and nothing else. But within a year, Edward VI died and his Catholic sister Mary was on the throne. No more prayer books or articles. The Mass was back, and so was the Pope.

We're on God's Side! – the Catholics and Queen Mary

Queen Mary has had some of the worst press in history. Okay, not as bad as Jack the Ripper, but not a lot better. For years historians said that Mary forced the English to become Catholic and burned hundreds of Protestants while she was at it, so she became known as Bloody Mary. They even named a cocktail after her.

Now historians reckon that most English people were quite happy being Catholic until well into Elizabeth's reign. They didn't like Henry VIII's changes, and they hated the Prayer Book of 1552, though that only lasted a year. So when Mary came to the throne and restored the Catholic Church, a general sigh of relief was given.

A good beginning, then a few bad decisions

Mary had some very able bishops to help her, especially her new Archbishop of Canterbury, Cardinal Pole. Pole wasn't a jumped up butcher's boy like Cardinal Wolsey (see Chapter 11), he was a proper toff, of royal blood. People took out their old Mass books and dug their holy statues out of the attic. Then Mary made some very silly decisions:

- ✓ **Marrying King Philip II of Spain:** It was bound to be unpopular, and it was.
- ✓ **Burning Protestants:** Not quite as unpopular as you may think – this was an age when you could be disembowelled in public, don't forget. But people didn't like it when the victim was poor or when groups of Protestants were burnt together.
- ✓ **Going to war with France:** Normally the English were only too happy to fight the French, but this time, they were only dragged into it to help Philip, and then Mary went and lost Calais. They never really forgave her.

Come on Mary, light my fire

Mary's reign is best known for her policy of arresting Protestants and burning them at the stake.

Catholics and Protestants didn't just think the other side was wrong, they actually thought they were evil and had to be stopped. But you also had a Christian duty to save them if you could. So, first Protestants had to Come Out ('Hi. I'm Bob. And I'm an – an . . . Anglican.'). Then they had to repent. Finally, they had to be burnt because, through burning there was just a chance that the fire might purify their soul – the old Purgatory idea (see the section 'Getting saved the Catholic way'). The most famous burnings took place in Oxford, when Thomas Cranmer (the one who had worked so hard on the *Book of Common Prayer*) was burnt, as well as Anglican bishops, Hugh Latimer and Nicholas Ridley.

Historians argue about what to make of the burnings. Some point out that Mary's persecution was mild compared to persecution on the continent, which is probably true but wouldn't have meant much to English people at the time. Others say that she turned many people against the Catholic Church. What historians do generally agree on is that Mary and Cardinal Pole, her Archbishop of Canterbury, were very successful in getting the Catholic Church up and running again. Had they lived a bit longer, England could very well have stayed a Catholic country. But they didn't. They died the same day in 1558 and Elizabeth came to the throne. The Catholics had missed their chance.

Elizabeth Settles It . . . or Does She?

Religion was high up on Elizabeth's list of priorities when she came to the throne. Luckily for her, all Queen Mary's bishops resigned, so she could appoint new ones who would go along with what she wanted. And what she wanted was Protestant – with Catholic bits:

- ✓ **Elizabeth was to be Supreme Governor of the Church**, not Supreme Head like Henry VIII. Governor meant that the real head of the Church was God.
- ✓ **Her Church of England was to have proper bishops**, silly hats and all.
- ✓ **Priests in her Church were to wear vestments**. The vestment only needed to be a white cotton surplice worn over a black cassock, but it had to be worn. Elizabeth wanted her priests to look like priests.
- ✓ **Some saints' days and feast days could stay**. Elizabeth knew a crowdpleaser when she saw one.

- ✓ **Thirty-nine articles summed up what the Church of England believed.** A lot of Calvin appears in the Articles – Article 17 is all about predestination – but a lot of Elizabeth’s in there, too. Article 21 stops the Church holding a Council without the monarch’s permission, and Article 35 stresses the authority of the queen and her magistrates.
- ✓ **There would have to be another new prayer book.** As for the thorny problem of the bread and wine (see the earlier sections ‘God’s on Our Side! – the Protestants and Edward VI’ and ‘Bread, wine – and trouble’ for details on this dilemma), they came up with a very clever solution phrasing the text in such a way as to imply that the bread and wine both are and aren’t the body and blood of Christ.

That last point’s called having it both ways, my friends! But if Elizabeth thought her settlement was going to win everyone over, she could think again.

The Catholics strike back and strike out

In 1570 Pope Paul V excommunicated Elizabeth, which meant Catholics were allowed to plot against her. (He also started sending Catholic missionary priests into England.)

Elizabeth responded:

- ✓ She made it treason even to bring a copy of the excommunication bull into England.
- ✓ Harboursing a Catholic priest was made illegal. Catholics had to hide the priests in secret priest holes.
- ✓ Catholics who refused to take communion at their local Anglican church paid a hefty recusancy fine.

By 1580 recusancy fines had gone through the roof, and Catholics could go to prison just for attending Mass. Imprisoned Catholics had to answer the *Bloody Questions*, like ‘Do you obey the Pope?’ and ‘So if the Pope told you to kill the Queen, would you do it?’ To even be a Catholic priest was treason, and in 1580, the government set up a huge manhunt to catch the first Jesuit missionaries. (Jesuits were members of the elite Catholic order the Society of Jesus.) Jesuit priest Edmund Campion and two others were caught in a secret hideaway. Campion was tortured and executed.

And the Protestants aren't happy either

English Protestants weren't any happier with the Church of England than English Catholics were. In fact, they thought the Church of England was too Catholic, with its vestments and bishops and candles and what have you.

Archbishop of Canterbury, Edmund Grindal, refused to wear vestments or tell his priests to wear them, so Elizabeth suspended him (from office, not from the window). Some Protestants gathered in small illegal prayer groups called *prophesyings*, where they could elect their ministers and wear plain black, just as Calvin had said they should. For Elizabeth, the religious issue was a question of authority. She was Supreme Governor of the Church; she had laid down the law. Elizabeth had these Puritans, as she called them, arrested and executed.

Scotland Chooses Its Path

While Henry VIII was deciding what religion he wanted for the Church of England, in Scotland Cardinal David Beaton, Archbishop of St Andrews, knew exactly what he wanted, and it wasn't Protestants. He hunted Scottish Protestants down mercilessly and burned them at the stake.

Protestant uprising

In 1545 Cardinal Beaton arrested and burned a very popular Scottish Protestant preacher called George Wishart; Wishart's death was the final straw for the beleaguered Scottish Protestants. A group of Protestant lords burst Beaton's door down and hacked him to pieces. But they had reckoned without the French.

The French had virtually been ruling Scotland ever since James V died and handed over to his baby daughter, Mary, Queen of Scots (see Chapter 11 for the low-down on this). The Regent was James V's ultra-Catholic widow, Mary of Guise. The Scots quickly got tired of being ruled by Mary of Guise, especially as more of them became Protestant, while their French rulers remained staunchly Catholic.

Mary of Guise wasn't going to sit around and see cardinals being murdered. She got her troops together and marched to St Andrews. The Protestants had to surrender, and the French put the prisoners, including one John Knox, in their galleys as slaves.

The Protestant lords weren't quelled, though. A group of them, calling themselves the Lords of the Congregation, signed a covenant rejecting the Pope and all he stood for and dared the French to do their worst. Then John Knox (who'd been freed from galley duty by Edward VI) arrived back in Scotland from Geneva where he'd been lapping up Calvin's ideas. He became minister of St Giles's Cathedral in Edinburgh and immediately started stirring up trouble for the French. The Lords of the Congregation forced Mary of Guise to step down as Regent, and in 1560, Scotland formally broke away from the Catholic Church. And that situation was how things stood when Mary, Queen of Scots came home from France (to find out what she was doing in France and what happened when she returned to Scotland, see Chapter 11).

Mary's return to Scotland

Mary, Queen of Scots was a Catholic and proud of it, but she knew she could not hope to defeat Knox and the Lords of the Congregation. She sided with the Protestants – if you can't beat 'em, join 'em – and, when a Catholic rising occurred, she crushed it. Her efforts didn't help her much, however: The Protestants still turned against her after all that business with Lord Darnley and Lord Bothwell (see Chapter 11 for details) and forced her to abdicate.

James VI steps in and muddies the waters even more

With Mary gone, her baby son, James VI, became Scotland's king. Soon Scotland's religion was looking even more confused than England's:

- ✓ **The Church of Scotland (known as the Kirk) was strictly Calvinist, or Presbyterian as they called it (after presbyter, a good biblical name for a priest).** It had elected ministers, who all wore plain black gowns and long beards, and elected the General Assembly to run the whole thing.
- ✓ **Scotland also had lots of Scottish Catholics, especially in the Highlands.** They were on Mary, Queen of Scots's side and wanted her back.

- ✓ **In 1584 the Edinburgh Parliament made King James Head of the Kirk.** According to Calvin's rules, however, you couldn't have a monarch at the head of a church. And King James didn't much like the Presbyterian Kirk anyway. He preferred having bishops (he could control them). He was certainly having no truck with that Calvinist Doctrine of Resistance, explained in the section 'John Calvin in Geneva' earlier in this chapter.

So Scotland was a Presbyterian country headed by a king who didn't like Presbyterians. Tricky, eh? Made trickier by the fact that when James became King of England on Elizabeth's death in 1603, he also became the Supreme Governor of the Church of England, which Presbyterians said was virtually Catholic (although Catholics didn't think so; see the earlier section 'Elizabeth Settles It . . . or Does She?' for the details). Handling all this religious politicking was going to take tact and intelligence. King James VI didn't do tact or intelligence.